

İSLÂM'DA EĞLENCEYİ HARAM KILAN UNSURLAR

Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir TEKİN*

Özet: Eğlence, insan hayatının vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Gerek düğünlerde, gerek bayramlarda, gerekse insanın kendini rahatlatmak, dinlenmek amacıyla eğlenme ihtiyacı duyduğu bireysel ve sosyal bir gerçekliktir. İnsanlar bu ihtiyaçlarını genellikle çevresinin ve kendi kültürlerinin etkisinde kalarak gidermektedirler. Müslümanlar olarak bizler de bu ihtiyacımızı İslâm'ın sınırlarını çizdiği şekilde gidermek zorundayız. Gerek Hz. Peygamber zamanında gerekse daha sonraki dönemlerde çeşitli eğlence şekillerinin var olduğunu müşâhede etmekteyiz. Kur'an ve sünnet hayatımızın hiçbir alanında boşluk bırakmadığı gibi "eğlence" konusunda da bizlere gereken bilgi ve yöntemleri sunmuştur. İslâm; tek tek "şu yasaktır", "bu haramdır" demekten ziyâde genel prensipler sunarak bizlere ışık tutmuştur. Hz. Peygamber bu konuda da bizlere örnek olmuş ve yaşantısıyla bunları bizlere göstermiştir. Bu çalışmada eğlence denilince fıkıhta akla ilk gelen "lehv" kavramı tahlil edilmiş, ardından eğlenceyi haram kılan unsurlar örnekler içerisinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğlence, Levh, Fıkıh, Hüküm, Haram.

The Elements that Make the Entertainment is Forbidden in Islam

Abstract: Entertainment is one of the indispensable factors in human life. Both in wedding ceremonies and religious festivals and also in order to have a rest or relax oneself, the need for entertainment is a fact of personal and social reality. People generally meet their needs by being under the influence of their own community and culture. As Muslims, we are obligated to meet our needs in comply with Islam. It is observed that there are numerous entertainment types both in the time of prophet Mohammad (peace and blessings be upon him) and in the following years. Not leaving any emptiness in any part of our lives. Quran and sunnah have provided us necessary information and techniques about "entertainment". Islam has rather enlightened us by providing general principles than making things haram "forbidden" one by one. As in every field of his life, Prophet Mohammed (peace and blessings be upon him) has exemplified this topic and shown in his life. Coming firstly to mind in fiqh when entertainment has been mentioned, the term "lahw" has been analyzed in this study. Following in the examples were studied to determine the elements that forbidden entertainment.

Key Words: Entertainment, Levh, Fiqh, Provision, Illicit.

GİRİŞ

Getirdiği hükümlerle insanı madden ve mânen mutlu kılmayı, dünya ve âhiretini ma'mur etmeyi ve dünyayı yaşanabilir hale getirmeyi hedefleyen İslâm, bunun için gerekli sınırları çizmiştir. Bu sınırları kısaca helal ve haram olarak ifade edebiliriz. İnsanı helal dairesinde hareket etmeye davet eden İslâm¹, bu dairenin onun insanca yaşaması için yeterli olacağını ifade etmiştir. Bunun için fukahâ, bazı

* Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, a_kadirtekin@sinop.edu.tr

1 el-Bakara, 2/168, 172; el-Maide, 5/4-5, 87-88; el-Enfal, 8/69; en-Nahl, 16/67, 114-116.

âyetlerden² istidlâl ederek “Eşyada aslolan mubahlıktır” kuralını getirmişlerdir. Böylece kâinâtın imkanlarından yararlanmanın esas olduğu anlatılarak nimetlerin insanın istifadesine sunulduğu beyan edilmiştir. Haramlar bazen helallerle birlikte belirlenmiş ve işin başlangıcında doğru tercih yapılması sağlanmak istenmiştir. Bazen de helallerin yanlış kullanılması veya helal dairesindeki kurallara aykırılık haramı doğurmuştur. Helal sınırının bittiği yerde harama doğru bir gidişin olduğu söylenebilir. Her sistemin kendine mahsus kırmızı çizgileri vardır. İslam’da bu çizgileri haramlar oluşturur. İslam’ın kırmızı çizgileri olan haramlar “hudûdullah” ve “Allah’ın koruları” olarak tespit edilmiştir.³

Psikolojik boyutta insan durağan ya da bir makine gibi sürekli aynı pozisyonda olabilecek bir yapıda değildir. Yani sürekli aynı işle meşgûliyet insanın verimini düşürmekte, dikkatini azaltmaktadır. Kişi işinde verimi yakalamak istiyorsa istikrarı sağlamalı, belli aralıklarla kendisini dinlendirmelidir. Kişinin bulunduğu ortamdan ayrılması ve rahatlaması için eğlence devreye girmektedir. Son zamanlarda, özellikle çalışma hayatında, insanların verimlerini artırmak adına gerek fabrikalarda gerek şirketlerde bu konularla ilgilenen özel bir birim açılmıştır. Artık birçok işveren, “çalışanın iş gücünü nasıl artırabilirim?” sorusu altında eğlence ile ilgilenmeye başlamıştır. Sürekli çalışan insanlara ortam farklılığı yaratılarak, farklı ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmuştur. Bu tür eğlence organizasyonları sadece iş gücünün artırılmasına değil, insanların birbirlerini tanımalarına ve kaynaşmalarına da öncülük etmektedir. Çağdaş sosyal psikolojide ise her şeyden önce bir heyecan hali olarak değerlendirilen eğlencenin masum haz arayışına cevap verdiği, monotonluğu durdurarak yenilikler getirdiği, uyuşmazlık, karmaşıklık, beklenilmezlik, düzensizlik gibi özellikleri sayesinde organizmayı optimal uyanıklık ve verimlilik seviyesine ulaştırdığı, sosyal kaynaşma ve dayanışmanın gelişmesine katkıda bulunduğu kabul edilir.

Özellikle müslümanların önem verdiği düğün yemeği gibi büyük katılımları olan ortamlar, kişiler arasındaki ülfetin ilk tohumları olmakta ve kişiye bir topluma ait olma hissiyatı vermektedir. Eğlencenin bu anlamda ibadetlerimize katacağı yararlar da vardır. Aşırıya kaçmamak ve İslam’ın öngördüğü ölçülerde kalmak şartı ile ibadetlerimize huşû ve istikrar katması adına da, insanın kendini dinlendirmesi ve dinlendirici aktivitelerde bulunması önemlidir.

Eğlence; kapsamı çok geniş olan ve toplumların kültür yapılarına göre zamanla içeriği değişebilen bir kavramdır. Bilindiği gibi gerek Kur’an ve gerekse sünnette

2 el-Bakara, 2/29; el-Casiye, 45/13; Lokman, 31/20.

3 Abdullah Kahraman, “İslam’da Helal ve Haram’ın Yeri ve Fıkıh Usûlü Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2012, say. 20, s. 44.

hangi tür lehvin yasaklanmış olduğu tek tek sayılmamış, bununla ilgili genel ilkeler üzerinde durulmuş ve belli birkaç örnek üzerinde bunlar gösterilmiştir. Tabiatıyla, lehvin (eğlencenin) yasak olan boyutlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu itibarla, Müslümanlar tarafından her devir ve dönemde kendi şart ve toplumlarına göre lehv (eğlence) kavramı yeniden ele alınmalı ve yorumlanması gerekir. Bunun için de hem dinî nâssların, emir ve yasakların ortam ve gâyesinin iyi bilinmesi, hem de içinde yaşanılan toplumda haram unsurları içeren lehvin yol açtığı olumsuz sonuçların devamlı izlenmesi gerekir. Bugüne kadar yapılmış olan çalışmalara bakıldığında lehv (eğlence) hakkında yazılar, araştırmalar ele alınmış fakat konu genel olarak nâsslarda kullanılan şekilleri verilmek suretiyle kavram boyutunda kalmış ve lehvi (eğlenceyi) haram kılan unsurlar bir bütünlük içerisinde verilmemiştir. Çalışmamız sağlıklı bir bilgiye dayanmadan her türlü eğlencenin yasaklandığı şeklindeki algıyı ortadan kaldırması ve lehvi (eğlenceyi) haram kılan unsurları bir bütünlük içerisinde vermesi açısından önemlidir.

İlk bakışta eğlence, hakkında var olan çok çeşitli yorumlar sebebiyle karmaşık bir konu gibi algılansa da, İslâm'ın bu konudaki tutumu iyi anlaşıldığında durumun sanıldığı gibi olmadığı hatta günlük yaşantımızın bir parçası olması sebebi ile zevkli bir araştırma konusu olduğu söylenebilir. Araştırmamızda öncelikle eğlence kavramının ne olduğundan hareketle Kur'an, sünnet ve fıkıh kaynaklarında eğlenceyle bağlantılı bir kavram olan "lehv" kavramı incelenerek ardından "haram" kavramı üzerinde kısaca durulmuştur. Haram kavramı tahlil edildikten sonra da "eğlenceyi haram kılan unsurlar" örnekler ışığında tespit edilerek genel bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

A. İSLÂM'A GÖRE EĞLENCE

Eğlencenin İslâm'a göre yerini tespit edebilmek amacıyla öncelikle eğlencenin ne olduğunun ortaya konulması, İslam literatüründe eğlencenin karşılığı olarak geçen "lehv" kavramının tarifi ve kapsamının yanısıra, nâsslarda (Kitab/sünnette) ve klasik fıkıh kaynaklarında kavramın kullanım şeklinin tespit edilmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1. Eğlencenin Tanımı, "Lehv" Kavramı ve Kapsamı

Eğlendiren, neşeli ve hoş vakit geçirten toplantı, seyir gibi manalara gelen "eğlence"⁴ kavramı, oyun, yarış, mûsikî, raks gibi unsurların da genel adı olarak kullanılmıştır. Türkçemizde de 'eğlenmek' köküne 'ce' eklenerek, neşeli ve hoşça

4 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* 1, Mas Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 825.

vakit geçirten şeylerin genel adı olmuştur.⁵ Belli günlerde toplumun büyük bir kesiminin iştirakiyle, kandiller yakmak suretiyle ve türlü oyunlarla top, tüfek atarak yapılan eğlencelere ise “şenlik” denir.⁶ Şenlik aslında eski metinlerde meskûn ve mâmur yer anlamında kullanılmakla birlikte sevinmek, keyiflenmek, neşelenmek anlamı kazanmıştır.⁷ Eğlenmek ya da bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimse- nin biraraya gelerek yedikleri yemek, ziyafet, sanat gösterisi, belli bir amaçla dü- zenlenen eğlence, dinî tören niteliğinde yemek toplantısı ve özellikle düğünlerde yapılan eğlencelere “şölen”⁸ denilmektedir.

İslâm kültüründe bu kavram “هُو” (lehv) kelimesiyle ifade edilmiştir.⁹ Bununla birlikte “lehv” ile aynı ya da yakın manaya gelen başka kelime ve kavramlara da rastlanmaktadır. Bunların başlıcaları “tarab”, “abes”, “lu’b” ve “ded” kelimeleridir.¹⁰

Kaynaklara bakıldığında “lehv”in çeşitli tariflerinin yapıldığını görmekteyiz. Bu tanımlardan çıkan ortak ifadeleri; “eğlenilen, oynanılan ve meşgul olunan her şey, bir şeyle meşgul olarak diğer bir şeyle ilişkiyi kesmek, bir işi yaparken, moral bulunan ve yardımcı güç olarak kullanılan söz, bir şeyden hoşlanmamak, bir ba- hane ile oyalanmak, bir şeyden engellemek, bir şeyle oynamak, gaflet hali, hatâ ve unutma neticesinde bir suç işlemek, bir şeye yapışıp ondan ayrılmamak, bir şeye yaklaşp onunla yakınlık bağı kurmak, meşgul edip unutturmak, bir şeyi reddede- rek terk etmek, bir şeyden hoşlanmak, evlenmek istemek”¹¹, “kişiyi yapması ge- reken aslı görevlerinden alıkoyan şey”¹², “kişiye zevk veren her türlü davranış ve eylem”¹³, “insanın arzu ettiği ve şehvî duyguları kısa zamanda harekete geçiren şeyler”¹⁴, “zevki geçici olan her şey”¹⁵, “hayırlardan ve öncelikli yapılması gereken şeylerden engelleyen her batıl şey” ve “düşünce ve gayreti, kullanılması hoş karşı- lanmayan yerlerde kullanmak”¹⁶, şeklinde sıralayabiliriz.

Yapılan bu tanımlama ve kullanımlarda “lehv”in ortak paydasının, “Eğlenmek, geçici zevki olan şeylerle meşgul olma, zevke dayalı her türlü eylem ve davranış, faydası olmayan veya daha az faydalı olanla meşgul olma, bir şeyle meşgul olarak başka bir şeyi unutmak” olduğu, dinî kaynakların ise kelimeyi daha çok son mana- sıyla yorumladıkları görülmektedir.

5 Hasan Eren, *Türkçe Sözlük* 1, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara 1966, s.105.

6 Kâmûsü Türkî, *Türkçe Sözlük*, Karakuşak Yay, İstanbul 1986, s. 1262.

7 Eren, age., s. 3654-3655.

8 *Türkçe Sözlük* 2, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara 1983, s. 1124.

9 Bozkurt, Nebi, “Eğlence”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 483.

10 İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâlüddîn, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut 1994, XV, 261.

11 İbn Manzûr, age., XV, s. 260.

12 Râgıb el-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım el-Hüseyn, *el-Müfredât li-elfâzi’l-Kur’an*, Beyrut 1998, s. 458-459.

13 Râgıb el-İsfahânî, age., s. 458-459.

14 Ebû Hayyân, Ali b. Yûsuf el-Endelûsî, *el-Bahru’l-muhît*, Beyrut 1992, VII, 415.

15 Cürçânî, Seyyid Şerif, *Ta’rifât*, İstanbul ts., s. 204.

16 Ebu’l Bekâ, Abdullah bin Hüseyin, *Külliyât*, Beyrut 1993, s. 778,799.

Bütün bunlardan hareketle “lehv” için: “İnsanı kendisini ilgilendiren ve endişelendiren ya da huzursuz eden veya hüznölendiren, kederlendiren bir şeyden uzaklaştırıp meşgul eden ya da dikkatini ilgilendiği şeyden başka yöne çevirmesini ve dağıtmasını sağlayan şeydir.”¹⁷ şeklindeki tarifi en kapsamlı tarif olarak değerlendirebiliriz.

Tanımda “lehv”in olumlu ve olumsuz iki yönüne dikkat çekilmiştir: İlki, insana faydalı olarak hüznünü gidermesidir. Eğlence, bazı İslam alimlerince de bu olumlu yönleriyle değerlendirilmiş ve aşırılığa kaçmamak şartıyla insanın çalışma, ibadet etme türünden aslı görevlerini daha güzel yapmasına yardımcı bir faaliyet olarak düşünülmüştür. Gazzâlî, oyunun kalbi rahatlatacağını, ağırlık ve sıkıntıyı gidereceğini söyler.¹⁸ Gazzâlî, eğlenceyi yorgunluk ve tembellik hastalığına karşı kalbin devası olarak görmektedir. Ne var ki bu eğlence, ölçülü ve mübah olmalıdır. Hastalıkları tedavi eden ilaçların fazlası gibi oyun ve eğlencelerin fazlası da zararlıdır. Gazzâlî, mûsikîden etkilenmemeyi ruhsal bir bozukluk ve bazılarının tabiatında bulunan bir kalabalık olarak değerlendirir.¹⁹

Tarifte dikkat çekilen ikinci yön ise; insanın kendisine faydalı olan şeylere dahi ilgisini azaltmasıdır. Genel olarak “lehv”in Kur’an ayetlerindeki anlamı olumsuz manadadır. Ancak olumsuz manasının ön planda olması lehvin ‘faydalanılan bir şey’ olma özelliğini ortadan kaldırmamaktadır.

“Lehv” in kavram boyutundaki bu tariflerin yanında bir de özel isim ya da sıfat olarak kullanıldığı nesneler vardır ki başlıcaları; “davul, eğlence aletleri, hoşâ giden kadın ve kadınların cazibeli sözleri, kadınlarla cinsel ilişkiden kinâye, nikah, kadın, çocuk, şarkı ve çalgı aleti, şirk, cömertlik, ikram, binlik dirhem veya dinar, miktar (kadar), dilin altında asılan kırmızı et, ağzın son bölümü, boğazın başlangıcı,²⁰ câriye ve yerleşilen yer”²¹ şeklindedir.

“Lehv” kavramının kapsamına gelinece; kelimeye çok çeşitli anlamlar verilmesi bu kavramın kapsamının genişlemesine neden olmuştur.

“Lehv”i; “oyun, eğlence, çalgı, insanı tefekkürden, hakikatlerden uzaklaştıran, faydasız şeylerle meşgul eden, gâfil yapan, nefsinin hevâ ve arzularına yenik düşüren, oyalayan, meşgul eden, arkasında zarar ve kar bırakmaksızın sona eren bir şeydir ki bu durumda insanı ciddi meseleleri düşünmekten alıkoyar ve nefiste zararlı bir etki bırakır”²² şeklinde tanımlayarak tamamen olumsuz bir kapsam çizenler

17 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 458-459.

18 Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed, *İhyâ-u ‘ulûmiddîn*, Kahire 1387, II, 366.

19 Gazzâlî, age., II, 351.

20 İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XV, 261.

21 Zebîdî, Ebû’l-Feyz Muhammed, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, Mısır, el-Hayriye 1307, X, 336.

22 Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1967, III, 19; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Karaman Ofset, İstanbul 2005, s. 326.

olmuştur. Örneğin arapçada oyun ve eğlence anlamında ‘ded’ kelimesi de kullanılmıştır. Enes b. Malik’ten gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber: “*Ben batıldan/ded’den uzağım, ded’de/batıl da benden bir şey değildir*”²³ buyurmuştur. İbnü’l Cevzi ‘ded’ kelimesinin “bâtıl” manasında olduğunu söylemektedir.²⁴ Kelimeye oyun ve eğlence anlamı verildiğinde hadis: “*Ben oyun ve eğlence ehlinden değilim, benim meşguliyetim eğlence değildir*”²⁵ şeklinde anlaşılmalıdır. Hadiste ‘ded’ kelimesi kullanılmış ve her ne kadar “Lisânu’l ‘Arab” da maksadın “kadınli eğlenceler” olduğu yazıyorsa da²⁶ genel kanaat “bâtıl olan her şey” in kastedildiğidir.

Aynı şekilde “lehv”e “faydalanılan her şey, müslümanların üzüntülerini gidermek, kendilerini hafifletmek, diğer ibadet ve vazifelere daha kuvvetli bir arzu ile yönelmek ve Hz. Peygamberin çizdiği meşrû çerçeveyi aşmamak kaydı ile nefiste yararlı etki bırakan her türlü eğlencedir”²⁷ şeklinde olumlu bir kapsam çizenler de mevcuttur.

Kısacası kapsam olarak “lehv”i üç kısma ayırabiliriz:

a. Zararı ve Faydası Olmayan Lehv. Örneğin; şaka meclislerinde, hikaye meclislerinde bulunup faydasız hikayeler dinlemek gibi.

b. Nefiste ve Toplumda Kötü Etki Bırakan Lehv. Burada insanlar şakalaşmaya, hikayeler dinlemeye kendilerini o kadar kaptırmışlardır ki farz ibadetlerinden veya toplum için gerekli olan işlerinden uzaklaşmışlardır.

c. Nefis ve Toplum İçin Yararlı Olan Lehv. Bu tür lehv mübahtır, hatta neticesine göre bazen müstehab olur. Müsabaka, at ve deve yarışı, ok ve silahla yarışma buna örnek olarak verilebilir. Bunlar toplum ve kişi için faydalı oyunlardır.²⁸

Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere lehvin kapsamı oldukça geniştir. İnsanların dinlenmesi, hoşça vakit geçirmesi, sevinç ve neşe duymasını sağlayan her türlü oyun, mûsikî, raks, mizah gösterileri, yarış, av, sohbet vb. unsurlar, eğlence olarak mütalaa edilebilir. Bu bakımdan televizyonun hayatımızda yer almasından önce Anadolu’nun hemen her yöresinde yaygın olan gece sohbetleri de bir tür eğlencedir. Özellikle uzun kış gecelerinde bir veya birkaç aile, komşularına akşam oturmayaya gider, geç saatlere kadar çerez, meyve, çay, kahve ikramları yapılır, sohbet edilir ve tepsi üstünde ters çevrilmiş fincanlardan birinin altına gizlenen yüzüğün bulun-

23 Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Edebü’l-müfred*, Beyrut 1985, II, 254.

24 İbnü’l-Cevzî, Ebu’l Ferec, *Garibu’l-hadis*, Beyrut 1985, I, 330.

25 İbn Manzûr, age., XIV, 253.

26 İbn Manzûr, age., III, 406.

27 Râgıb el-İsfahânî, age., 1343.

28 Sümeyra Güvendi, *Fıkhta Lehv* (Oyun ve Eğlence), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), S.Ü.S.B.E., Konya 2008, s. 8-9; Yazarın kullandığı dipnot: Mustafa Hin, *Büyük Şâfiî Fıkhu*, (trc. Ali Aslan), İstanbul 1994, IV, 325.

ması şeklinde oynanan ‘fincan oyunu’ gibi oyunlar oynanırdı.²⁹ Bu tür sohbetler insanların hoşça vakit geçirmesini sağlar, dostlukları pekiştirir, insana toplumun bir üyesi olma hazzını tattırırdı. Temeli zevke dayalı olan “eğlence” mefhumu, zevk unsuru taşıyan bütün konular için geçerli bir mefhumdur. Bu konular, dünyevî olabileceği gibi, dinî de olabilir.

2. Nâsslarda “Lehv” Kavramı

Kur’an-ı Kerim ve hadislerde “lehv” kavramı çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Şimdi bu kullanımları görelim:

2.1. Kur’an’da “Lehv” Kavramı

Kur’an’da “lehv” kelimesinin doğrudan “lehv” kalıbıyla ve “lehv” kökünden türetilmiş kelimelerle olmak üzere iki türlü kullanıldığı görülmektedir: Kavramın doğrudan “lehv” kalıbıyla kullanımı ise, yalnız başına, tamlamalı olarak ve başka terim ve kavramlarla beraber olmak üzere üç şekildedir. Ayrıca dünya hayatından söz eden âyetlerde kullanılan “lehv” kelimesi, din ile ilgili âyetlerde de kullanılmıştır. En’âm³⁰; Ankebût³¹; Muhammed³²; Hadid³³ Sureleri’nde “dünyanın eğlence özeliğinden”, En’âm³⁴ ve Araf³⁵ Sureleri’nde de “dinin eğlence konusu” edilmesinden bahsedilmiştir.

Kavramın doğrudan “lehv” olarak kullanımı şu âyetlerde görülmektedir: “Eğer bir oyun, bir eğlence (lehv) edinmeyi dileseydik, bunu herhalde kendi katımızdan edinirdik ama hiç böyle bir şeyi diler miyiz?”³⁶ Bu âyette geçen “lehv” çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. En yaygın olanı “çocuk” ve “kadın”dır. İbn Abbas bunu “oyun” (lu’b) olarak da tefsir etmiştir. Bu tefsirler, yer ve göklerin oyun olsun diye yaratılmamış olmasından bahseden önceki âyetle beraber değerlendirildiğinde burada geçen “lehv”in eğlence manasına gelen kullanım olduğu görülür.³⁷

29 Nebî Bozkurt, *Hadis’te Folklor-Eğlence*, Müif Yay, İstanbul 1997, s. 11.

30 el-En’âm, 6/32: وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَهُوَ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ “Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hala akıllanmayacak mısınız?”

31 el-Ankebût, 29/64: وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا هُوَ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهيَ الْخَيْرَانِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundandır. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!”

32 Muhammed, 47/36: إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهُوَ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ وَلَا يَسْبِقَكُمْ أَمْوَالُكُمْ “Şüphesiz dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer inanır ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, O size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı (tamamen sarf etmenizi) istemez.”

33 el-Hadid, 57/20: وَعَلَّمُوا أَنَّ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهُوَ وَزِينَةٌ وَتَفَاخٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاؤُ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ “Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir.”

34 el-En’âm, 6/70: وَذُرِّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَهُوَ “Bırak o dinlerini oyuncak ve eğlence (lehv) edinen...”

35 el-Araf, 7/51: الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ هُؤَالًا وَلَعِبًا “O kâfirler ki, dinlerini bir eğlence (lehv) ve bir oyun edinmişlerdi.”

36 el-Enbiya, 21/17: لَوْ رَدُّنَا عَنْ نَجْدِ هَؤَالٍ لَاتَّخَذْنَا مِنْ لَدُنَّا أَنْ كُنَّا قَاعِلِينَ

37 Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhit*, VII, 415.

Diğer bir âyetle: “*Ama insanlar dünyevi bir kazanç veya geçici bir eğlence (lehv) gördükleri zaman ona doğru koşup seni ayakta bırakıverirler.*”³⁸ buyurulmaktadır. Bu âyetle de, Araplar’ın zor şartlar altında yolculuğunu tamamlayan kervanlarının gelişini “lehv” adındaki bir tür davulu çalarak karşıladıkları anlaşılmaktadır. Bir cuma namazı vaktinde Şam’dan Medine’ye ticaret kafilesi gelir ve kafil mensupları geldiklerinden şehirlilerin haberi olsun diye def ve davul çalmaya başlarlar. Tam bu esnada Hz. Peygamber hutbe okumaktadır. Davulun sesini duyan cemaat sabırsızlanır ve on iki kişi dışında hepsi kafilenin bulunduğu yere koşarlar. Bunun üzerine Cuma Sûresi’nin 11. ayeti nazil olur.³⁹

Âyetle geçen “lehv” bahsedildiği gibi kafil gelirken çalınması adet haline gelmiş olan kös, def, dümbelek veya bazılarına göre davul-zurnadır.⁴⁰ Diğer bir yorumda ise buradaki “lehv”den kasıt düğün alaylarıdır.⁴¹

“Lehv” kavramının tamlamalı olarak kullanımı ise sadece tek âyetle geçmektedir. Söz konusu âyet şöyledir:

“*İnsanlardan öyleleri var ki, bilgisizce (insanları) Allahın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için eğlence sözleri (lehve'l-hadîsi) satın alırlar. İşte onlara, küçük düşürücü bir azab vardır.*”⁴² Ayette geçen bu kullanımda “lehv” kavramı söz anlamına gelen “hadîs” e izafe edilerek “lehve'l-hadîs” şeklinde kullanılmıştır.

Âyetle geçen “lehve'l hadîs” in yorumu hususunda; “şirk, davul, faydasız şeyler, sihir, Cahiliye Arapları’nın sövgü sözleri, Allah’a ibadetten alıkoyan şeyler, komediler, hurafe ve çalgılar, din hususunda lüzumsuz tartışmalar ve batıl şeylere dalma”⁴³ gibi çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

“Lehv” kökünden türetilerek kullanılan âyetlerde ise kelimenin “oyalanma”⁴⁴, “bir şeyle meşgul olarak başka bir şeyin farkında olmama” veya “unutma”⁴⁵ ve “tam gaflet hali, bir şeye dikkat edip kulak vermeme hali”⁴⁶ manalarında kullanılmıştır

38 Cuma, 62/11: وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ هَواً انْفِصَاوْا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِلًا

39 Mevdûdî, Ebu'l-âla, *Tefhimu'l-Kur'an*, (trc. Yusuf Karaca), İstanbul 1990, VI, 314.

40 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, VII, 331.

41 Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ahkâmî'l Kur'an*, Kahire 1996, XVIII, 108.

42 Lokman, 31/6: “وَمَنْ النَّاسُ مَنِ يَشْتَرِ هُوَ الْحَدِيثَ يُجِصِّلَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ”

43 Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhit*, VIII, 409.

44 et-Tekasür, 102/1; “حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ أَفَبِكُمُ التَّكَاثُرُ”; “Çoklukla övmek sizi, kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı.”; el-Munâfikûn, 63/9; “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ”; “Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah’ı zikretmekten alıkoymasın”; en-Nur, 24/37; “رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَا زَكَاةً”; “Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkoyamadığı insanlardır.”; el-Hicr, 15/3; “ذُرْهُمُ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَعْلَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ”; “Bırak onları yesinler (içsinler), yararlansınlar; emelleri onları oyalayadursun. İleride (gerçeği) bilecekler.”

45 el-Abese, 80/10; “فَأَنفَتَ عَنْهُ تَلْهَى وَهُوَ يَجْشَى وَأَنَا مَن جَاءَكَ يَسْعَى”; “Allah’a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana geleni ise bırakıp, ona aldırmyorsun.”

46 el-Enbiya, 21/3; “لَا هِيَ قُلُوبُهُمْ وَأَشْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَتَقَاتُونَ الْسَّحَرَ وَانْتُمْ تُبْصِرُونَ”; “Kalpleri hep eğlenceye (gaflette) olan zalimler şu gizli fısıltıyı yaptılar: Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi

2.2. Hadislerde “Lehv” Kavramı

“Lehv” kelimesi, Hz. Peygamber’in hadislerinde, kelimenin lügat yönünden ifade ettiği manaların hemen hemen tamamında kullanılmıştır. Bunların başlıcaları: “bir şeyle oynamak suretiyle meşgul olmak, oyalanmak⁴⁷, bir şeyi terk ederek ondan yüz çevirmek⁴⁸, oyun⁴⁹, boğazın son kısmı⁵⁰ ve “çalgılı eğlenceler”⁵¹ şeklindeki kullanımlardır.

2.3. Fıkıh Kaynaklarında “Lehv” Kavramı

Fıkıh literatüründe Hanefî kaynaklarında “lehv” kavramı genel olarak, “müzik”, “müzik aletleri”, “müzikli eğlence”, “oyun” ve “neşelenme” gibi anlamlarda ele alınmış olmakla beraber, “müziğin dışındaki eğlenceler” için de kullanıldığı görülmektedir.⁵²

Hanefî kaynaklarında lehv’in “eğlence âletleri” anlamındaki kullanımı genelde; “çalgıların sesini (savtu âlâtı’l-lehv) dinlemek, kamışa vurularak çıkan ses ve diğer seslerin hepsini dinlemek haramdır. Vacib olan, böyle şeyleri dinlememek için çalgılardan kaçınmaktır”⁵³; “eğlence aletlerini (melâhi) dinlemek haramdır. Elle veya sopa ile davul çalmak, zurna öttürmek vb. aletleri dinlemek haramdır. Ansızın böy-

göz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?”

- 47 Sehl b. Sa’id’den rivâyetle: “Hz. Peygamber (bazen) önündeki bir şeyle meşgul olurdu. (oyalanırdı)”, İbnü’l-Esir, Ebu’s-Sa’âdât b. el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi’l-Hadis*, Beyrut ts, IV, 283.
- 48 “و منه الحديث سهل بن سعد فلهي رسول الله صلى الله عليه وسلم بشيء كان بين يديه” (أي اشتغله)؛ Sehl b. Sa’id’den rivâyetle: “Hz. Peygamber (bazen) önündeki bir şeyle meşgul olurdu. (oyalanırdı)”, İbnü’l-Esir, Ebu’s-Sa’âdât b. el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi’l-Hadis*, Beyrut ts, IV, 283.
- 49 “و منه الحديث إذا استأثر الله بشيء فله عنه” أي تركه أو اعرض عنه؛ İbn Zübeyr’den rivâyetle: “Hz. Peygamber gökgürültüsü sesi duyduğu zaman konuşmasını bırakırdı, keserdi.”, İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 283.
- 50 “باب كل هو باطل إذا شغله عن طاعة الله. وقوله تعالى «ومن الناس من يشتري هو الحديث ليضل عن سبيل الله قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ حَلَفَ مِنْكُمْ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى . . .»؛ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Sizden her kim yemin eder de yemininde (müşriklerin yemini gibi) ‘Lat ve Uzza hakkı için’ derse (bunun keffareti olarak) hemen ‘Lâ ilahe illallâh’ desin. Arkadaşına; ‘gel seninle kumar oynayalım’ diyen kimse de (oynayacağı kumar bedelini) fakirlere sadaka versin!”, Buhârî, “İsti’zan”, 52.
- 51 “لَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ. فَأَزَلْتُ أَعْرَفَهُ قَالَ : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ يَهُودِيَّةً آتَتْ النَّبِيَّ بِشَاوٍ مَشْمُومَةٍ ، فَأَكَلَ مِنْهَا فَبَجِيَءٌ بِهَا فَقِيلَ لَا تَنْتَهَبُا”؛ Hz. Peygamber bu koyunun etinden yedi (ve zehirli olduğunu haber verdi). Akabinde bu hıyaneti yapan kadın getirildi. Sahabeler tarafından: ‘Bu kadını öldürelim mi?’ diye soruldu. Hz. Peygamber: ‘Hayır öldürmeyin’ buyurdu. Enes b. Mâlik: ‘Bu bir lokma zehirli etin tesirini, Rasûlullah’ın küçük dilinde tanır dururdum’, Buhârî, “Hibe”, 28; İbnü’l-Esir eserinde (هوات) kelimesinin “boğazın son kısmı” anlamında olduğu söylemektedir. Bkz: İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 284.
- 52 “عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا زَوَّجَتْ امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « يَا عَائِشَةُ مَا كَانَ مَعَكُمْ هُوَ فَإِنَّ الْأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ ”؛ Hz. Aişe bir kadını Ensâr’dan olan bir adamla evlendirmişti. Hz. Peygamber : “Ya Aişe! Sizin beraberinizde def çalan, şarkı söyleyen şarkıcılarınız yok mu? Çünkü Ensâr (kadınları) böyle mûsiki ve eğlencelerden hoşlanırlar” buyurdu. Buhârî, “İdeyn”, 3, “Nikah”, 64; İbn Mâce, “Nikah”, 21.
- 53 Bkz. Kâsânî, Ebû Bekr bin Mes’ûd, *Bedâi’u’s-sanâi’ fi tertibi’ş-şerâi’*, Şirketü’l-mat’bûât, Mısır 1327, VI, 269; Merginânî, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye*, (Fethu’l Kadir ile beraber), Mısır, Bulak 1315-1318, VII, 408.
- 54 İbn Âbidîn, Seyyid Muhammed Emin b. Ömer, *Reddül-muhtâr alâ şerhi’d-Dürri’l-muhtâr*, Kahire 1307, VI, 427.

le bir sesi duyan kimse mazurdur. Duymamak için çaba sarfetmesi gerekir”⁵⁴ gibi şekillerle ifade edilmiştir.

Lehv’in “eğlence ve oyun” anlamındaki kullanımı; “bütün eğlence ve oyunlar (lehevât) haramdır. Kişi, o münkiri ortadan kaldırmak için o oyunu yapanlardan izin almadan içeriye girer ve ortadan kaldırır”⁵⁵; “satranç, tavla ve ondörtlü gibi her çeşit oyun (lehevât) oynamak mekruhtur. Şayet bu oyunları oynarken, kumar söz konusu ise, zaten meysir denilen kumar oyunu, nâss ile haram kılınmıştır. Bu isim, tüm kumarlı oyunları kapsamaktadır. Eğer kumar söz konusu olmayıp sadece “eğlence” (lehv) için ise, o zaman boşuna vakit zayi etmek olduğu için yine iyi değildir”⁵⁶ gibi şekillerle ifade edilmiştir.

Lehv’in “eğlenme ve neşelenme” anlamında kullanımı ise; “içkilerden helal olanlar dört nevidir: Birinci nevi; hurma ve kuru üzüm nebîzidir. Eğer çok az bir şekilde pişirilmiş ise, katılaşmış olsa da içilmesi helal olur. Fakat bunun helal olması, “lehrsiz/eğlence maksadı olmaksızın” içilmesi haline mahsustur. Eğer “eğlence” (lehv) için içerse, onun azı da çoğu da haramdır. Bir de sarhoş etmediği zaman içilmesi helaldir. Eğer sarhoş edeceği zann-ı gâlib ile muhtemel bir miktar içilirse haramdır. Çünkü her içkide sarhoşluk haramdır. İkincisi: Kuru üzüm ve hurmanın karıştırılmışıdır. Bunlar asgari ölçüde kaynatılsa, katılaşsa dahi “eğlence” (lehv) niyeti olmadıktan sonra içilmesi helaldir. Üçüncüsü: Bal, incir, buğday, arpa ve darı nebîzidir. İster kaynatılsın ister kaynatılmasın, “oyun ve eğlence” (lehv ve tarab) olmadıkça onları içmek helaldir. Dördüncüsü: Üzüm suyunun müsellesidir.⁵⁷ Katılaşsa da böyledir. Onunla yemeği hazmetmek, tedavi olmak, Allah’ın taatına kuvvet kazanmak maksadını güderek alınırsa helaldir. Eğer “eğlence” (lehv) için alınırsa icmâ ile haram olur.” “Hurma ve üzüm sirkesi az kaynatıldığında, (ekşimiş hoşaf-nebiz) katılaşsa dahi “eğlenmek ve neşelenmek” (lehv) için içilmediğinde sarhoş etmeyecek bir miktarın içilmesi helaldir.”⁵⁸ şeklindedir.

Şafîî mezhebinde “lehv” kavramının “müzikli eğlenceler” anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Dügün yemeğine icâbet etmenin; eğer orada “müzikli eğlence” (lehv) yoksa davete icâbet etmenin verilen selama karşılık vermek mukabilinden hareketle farz olduğu, eğer “müzikli eğlence” (lehv) varsa oraya gidilmemesi gerektiği söylenmektedir.⁵⁹

54 İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, VI, 427; Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li-ta'lîlî'l muhtar*, Pamuk Yay, İstanbul 1989, 691.

55 İbn Âbidin, age., VI, 427.

56 Merginânî, age., IV, 129-134; el-Mevsîlî, age., s. 689.

57 Müselles; üzüm suyundan üçte ikisi gidecek, üçte biri de kalacak şekilde kaynatılmış suya denir. Bkz. İbn Abidin, age., VI, 427.

58 Kudûrî, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî, el-Muhtasar , İstanbul ts., s. 177.

59 Sübki, Takıyyüddin Ali b. Abdilkâfi, *Tekmiletü'l mecmû'*, Mısır ts., XX, 230.

Maliki mezhebinde lehv'in daha çok "müzik, müzikli eğlenceler ve çalgı aletleri" anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mezhebin genel görüşüne göre; söz veya icrasında haram olan müziği (lehvi) dinlemek ya da icra etmek haramdır. Bunun bir defalığına ya da sürekli, çalgı aleti (âletü'l-ğınâ) eşliğinde ya da yalnız sözlü, düğün ya da benzeri meşru eğlencelerde icra edilmesi bu hükmü değiştirmez.⁶⁰

Hanbeli mezhebinde "lehv" kavramının, bayram ve düğün eğlencelerinde (îdânü'l-lehv) kullanılıp kullanılmayacak müzik aletleri anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mizmar, ud, tanbur vb. gibi müzik aletleri ile yapılan düğün ilanı ve eğlencesinin, mübah bir fayda olmadığı, günaha sebebiyet verdiği ve haram olan müzik aletlerinden sayıldığından dolayı caiz olmadığı, def ile yapılan eğlencenin ise mübah olduğu söylenmiştir.⁶¹

Zahiri mezhebinde ise "lehv" kavramının, genellikle "müzikli eğlenceler ve eğlence aletleri" anlamında kullanıldığını görmekteyiz.⁶²

3. Haram Kavramı ve Çeşitleri

İslâm'da ferdi ve toplumsal hayatla ilgili olarak yasaklanan veya kayıtlanan hususlar dışında kalan çok geniş bir alan helal, mübah ve caiz kapsamında yer almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber bu hususu bir hadiste şöyle açıklamıştır: "*Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükut ettiği şey ise affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz.*"⁶³ Allah, insanoğluna sunduğu nimetlerden yararlanılmasını bir takım genel ilke ve esaslara bağlamıştır. Bu genel ilke ve esaslara riâyet edildiği sürece eşyada mübahlık, serbestlik ve kısıtlama olmaması esastır. Bu durum usûl-ü fıkıhta da; "eşyada aslolan mübahlıktır"⁶⁴ kâidesi ile dile getirilmiştir.

Haramlar bazen helallerle birlikte belirlenmiş ve işin başlangıcında doğru tercih yapılması sağlanmak istenmiştir. Bazen de helallerin yanlış kullanılması veya helal dairesindeki kurallara aykırılık haramı doğurmuştur. Helal sınırının bittiği yerde harama doğru bir gidişin olduğu söylenebilir. Her sistemin kendine mahsus kırmızı çizgileri vardır. İslâm'da bu çizgileri haramlar oluşturur. İslâm'ın kırmızı çizgileri olan haramlar, "hududullah" ve "Allah'ın koruları" olarak tespit edilmiştir. Bu durumu Hz. Peygamber; "*Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır.*"

60 Bkz. Zürkanî, Muhammed b. Abdülbâkî, *Şerhu'z-Zürkânî 'âlâ muhtasar Seyyid Halil*, Beyrut ty., IV, 235.

61 İbn Kudame, Ahmed b. Muhammed, el-Muğni, Kahire 1970, XII, 40; XIII, 303

62 Bkz. İbn Hazm, Ahmed bin Saîd, *el-Muhallâ*, Mısır, en-Nahda 1347-1352, VII, 559.

63 Tirmizi, "Libas" 6; İbn Mace, "Et'ime" 60.

64 İbn Nüceym, Zeynüddin, el-Eşbah ve'n-nezair, Beyrut 1993, s. 66.

*İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberinizi olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır...*⁶⁵ şeklinde ifade etmiştir.

3.1. Haram Kavramı

Haram, kendisinden menedilen (el-memnu minh), yasak⁶⁶ demektir. Fıkıh terimi olarak; mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder. Hukuk ve Ahlak literatüründe *muharrem*, *memnu*, *mahzur*, *menhiyyunanh*, *mezcurun-anh*, *kabih*, *seyyie*, *ma'siyet*, *zenb* gibi çeşitli kelimelerin de “yasaklanan şey” manasında haramla aynı veya yakın anlamlarda kullanıldığı görülür.⁶⁷ İslam hukukçularının çoğunluğu haramı, “kat'i veya zannî bir delil ile şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen fiil”⁶⁸ şeklinde tarif etmişlerdir. İslam hukukçuları bir fiilin veya davranışın haram kılınmasının altında yatan temel sebebin, o fiil veya davranışın, can, akıl, din, ırz ve malı koruma şeklindeki beş temel esasa aykırı ve zarar verici özellik taşıması olduğunu söylemişlerdir.⁶⁹

Kur'an'da da, ölü hayvan eti, kan, domuz ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar,⁷⁰ boğularak, süsülerek veya yuvarlanarak ölen hayvanlar⁷¹ haram kılınmıştır. Allah'ın ismi anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin denmiştir⁷² ve genel bir ifadeyle pis şeyler (habîsât) haram, temiz şeyler (tayyibât) helal kılınmıştır.⁷³

3.2. Haram Çeşitleri

Haram, yasaklanan fiil veya nesnenin mahiyeti bakımından iki kısma ayrılmıştır:

3.2.1. Haram li-‘aynihi/zâtihî

Geçici bir sebebe dayanmaksızın bir şeyin bizzat kendi varlığındaki bir zarar veya çirkinlik (*kubh*) sebebiyle şariin doğrudan haram kıldığı fiildir. Haramlığın

65 Buhârî, “İman” 39, “Büyü” 2; Müslim, “Müsâkât” 107; Ebû Davud, “Büyü” 3

66 Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredat*, s. 164.

67 Semerkandî, Alaüddin, *Mizânu'l-usûl*, Katar 1984, s. 40; Razi, Fahreddin, *el-Mahsul fi ilmi usuli'l-fıkıh*, (thk. Taha Cabir Feyyaz el-Alvani), Beyrut 1992, I, 101.

68 Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Bahadır, *el-Bahru'l-muhit fi usûli'l-fıkıh*, Kuveyt 1992, I, 255; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdu'l-fuhûl*, Beyrut 1992, 24; Kahraman, “İslam'da Helal ve Haram'ın Yeri”, s. 44.

69 Koca, Ferhat, “Haram”, *DİA*, İst., 1997, XVI, 101; Kahraman, “İslam'da Helal ve Haram'ın Yeri”, s. 44.

70 el-Bakara, 2/173.

71 el-Mâide, 5/3.

72 el-Enâm, 6/121.

73 el-Araf, 7/157.

kaynağı yasaklanan şeyin bizâtihi kendisi olduğu için bu tür haramlara “haram li-‘aynihi” adı verilmiştir. Hırsızlık, adam öldürme, zina, ölü hayvan eti yemek, şarap içmek böyledir.⁷⁴

3.2.2. *Haram li-gayrihi*

Kendi varlığındaki bir zarar veya çirkinlik (kubh) sebebiyle değil de, dıştaki bir sebep veya durumdan dolayı haram kılınan fiildir. Bu harici sebep bazen zaman, bazen mekan bazen de şahıs olabilir. Cuma namazı vaktinde alışveriş, başkasının mülkünde izinsiz namaz kılma, bayram günü oruç tutma bunlar arasında sayılabilir. Burada namaz kılmak, alışveriş yapmak, oruç tutmak aslında meşru fiiller olmakla birlikte yer ve zaman olarak elverişli şekilde yapılmadıkları için haram kılınmışlardır.⁷⁵ Haramın bu tür taksimi, usulcülerin eşyada bulunan kötülük ve çirkinliğin mahiyeti hakkındaki görüşlerinin ve nehiy konusunda yaptıkları benzer ikili ayırımın tabii bir sonucu olmalıdır.⁷⁶

B. EĞLENCEYİ HARAM KILAN UNSURLAR

1. “Lehv”i Barındırması

İslâm'da eğlenceyi haram kılan unsurların başında onun “lehv”i barındırması gelmektedir. Bu içerisinde “lehv” unsurunu barındıran her türlü eğlence için geçerli bir durumdur. Özellikle müziğin haramlığı konusunda üzerinde durulan en önemli ve belki de temel gerekçe onun “lehv” kavramının içeriğine girmesidir. Hemen bütün kaynaklarda müziğin haramlığı söz konusu olduğunda, onun “lehv” ile olan ilişkisine dikkat çekilmiş⁷⁷ ve bu özelliği taşıyan müziği, alimlerin büyük çoğunluğu haram saymışlardır.

Ebû Hanife, kılınması vacip olan cenaze namazı sırasında ağıt söylenmesi gibi başkası tarafından yapılan bir bid’at yüzünden davete icabeti terketmemiştir. Eğer kişinin gücü yeterse buna mani olur. Gücü yetmezse sabreder. Bu da eğer uyulan bir kimse değilse, böyledir. Eğer kişi, uyulacak vasıfta olursa ve bid’at işleyenleri men edemezse, davet yerinden çıkıp, gitmelidir. Çünkü orda oturup kalmakta, dine

74 Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ebi Sehl, *Usûl (Temhidu'l-Fusûl fî İlmi'l-Usûl)*, Beyrut 1973, I, 79-80; Kahraman, “İslâm'da Helal ve Haram'ın Yeri”, s. 52.

75 Sadruş-şeria, Ubeydullah b. Mesud, et-Tevzih (Telvîh ile birlikte, thk. Adnan Derviş), Beyrut ts, II, 276-277; Karafi, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdris es-Sanhâcî, *Envaru'l-buruk fî envai'l-furuk*, Beyrut 1998, III, 168-169; Kahraman, “İslâm'da Helal ve Haram'ın Yeri”, s. 52.

76 Serahsi, *Usûl*, I, 79-80; Kahraman, “İslâm'da Helal ve Haram'ın Yeri”, s. 52.

77 Bkz: Şeybânî, Muhammed b. Hasan, el-Câmiu's-sağîr, Beyrut 1986, s. 482; Tahâvî, Ahmed b. Muhammed el-Ezdi, el-Muhtasar, Hindistan ts., s. 435; Serahsi, el-Mebsût, İstanbul ts., XVI, s. 37-38; Zeylâî, *Tebyinu'l-Hakâyık*, Bulak, Mısır 1313, II, 217; IV, 221-222; V, 237-238.

kusur ve müslümanlara günah işleme kapısını açma sakıncası vardır. Bu yüzden tüm eğlence aletleri haramdır. Hatta nöbetçi elindeki sopa ile nağme yapmak da haramdır. İmam Ebû Hanîfe'nin 'musibetlendim' sözünden de oyunların haram olduğu anlaşılır. Çünkü ancak haram şeyler musibet olur.⁷⁸

Müteahhirûn Hanefî alimlerinden Zeylaî, Molla Hüsrev, Haskefî ve İbn Abidîn eğlence (lehv) maksadı olan müziğin câiz olmadığını, bunun dışında lehv maksadı olmaksızın kişinin yalnızlığını gidermesi gayesiyle kendi kendine şarkı söylemesinin ise câiz olacağını söylemişlerdir.⁷⁹

Abdûlgani en-Nablûsî: "Müzik, müzik olduğu için haram değildir. Böyle olacak olsa bütün coşturucu güzel seslerin de haram olması gerekir. Bu ise yanlıştır. Bilakis müziğin haram oluşu eğlence/lehv özelliği taşımasından dolayıdır. Çünkü müzikle ilgili nakledilen hadisler genelde eğlence/lehv şartı ile kayıtlıdır. Bu kaydın bulunmadığı hadisler de genel muhtevaya göre yorumlanır. Dolayısıyla müziğin haram olabilmesi için, gerek şarkı gerekse çalgı âletlerinin eğlence/lehv özelliği taşıması şarttır. Eğlence/lehv özelliği taşımayan müzik haram olmaz."⁸⁰ açıklamasına yer vermiştir.

Halebî; düğün veya başka bir yere davet olunduğunda icabet edilmesini fakat düğün yerinde "lehv/oyun-çalgı" olduğu bilirse icabet edilmemesi gerektiğini ifade eder. Çalgı olduğunu bilmeyerek bir kişi düğün evine giderse, çalgıyı men etmeğe muktedirse, men eder. Çalgıyı men etmeğe muktedir değilse, fakat kendisi (kadı, müftü, vaiz, imam ve eşraftan birisi gibi) sözü tutulan kimse ise veya çalgı, yemek yenen evde olursa orada oturmaz. Davet edilen kimse, sözü sayılanlardan değilse ve çalgı da yemek yenen evde değilse, sofraya oturup yemesinde beis yoktur.⁸¹

Merginânî'ye göre ise düğün yemeğine veya ziyafete davet edilen kişi, gittiği yerde lehv/oyun veya mûsikî ile karşılaşır, oturup yemesinde bir beis yoktur. Sebebi ise, davete icabet etmenin sünnet olmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber: "Yemeklerin en kötüsü, gelecek olan kişilerin çağrılmayıp, gelmeyecek olan kişilerin çağrıldığı ziyafettir. Yemek davetine icabet etmeyen kimse Ebû'l Kasım'ın emrine uymamış olur."⁸² buyurmuştur.

Sonuç olarak müzikli, eğlenceli toplantılara katılma meselesine önceki alimler, değişik bakış açılarından yaklaşmışlardır. Kitaplarda sıklıkla yer alan bir görüşe göre, İslamî ölçülerle bağdaşmayacak ölçüde lehv içeren, şarkılı ve eğlenceli bir yemeğe veya toplantıya davet edilen bir kimse, eğer bu münkerin işlenmesine engel

78 Merginânî, *el-Hidâye*, III, , 240; IV, 23, 80.

79 Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâî*, VI, 269.

80 Nablûsî, Abdûlgani, *İdâhu'd-delâlât*, Süleymaniye Ktp., Esat Efendi, nr., 1762/1, vr., 7a-b, 8a-b, 9a, 11a, 27a-28a.

81 İbrâhîm Halebî; *Mülteka'l-ebhûr*, Beyrut ts., s. 146, 147, 178.

82 Müslim, "Nikah", 1/463; Buhârî, "Nikâh", 2/778; İbn Mâce, "Nikah", 1/139; Ebû Dâvûd, "Et'ime", 2/169.

olabileceğini kestiriyorsa, davete icâbet edip toplantıya katılması uygun olur. Engel olamayacaksa dinî, ahlakî, sosyal fayda, zarar açısından katılma ile katılmama arasındaki etki ve sonuç farkını göz önüne alarak karar verir ve ona göre davranır. İslamî ölçülere aykırı eğlence olduğunu önceden bilmeksizin bir dâvete gidilmiş ise, oturup yiyip, içmede sakınca görülmemiştir. Ebû Hanîfe, bir defasında bu durumla karşılaştığını ve böyle davrandığını arkadaşlarına anlatmıştır.⁸³ Bütün bu davranışlarda bulunurken, iyi niyet beslemek ve dinin hafife alınmasına yol açmamak esastır. Ayrıca toplumun her kesimiyle belirli ölçülerde irtibat halinde bulunmak hem tebliğ, hem de toplumsal bütünleşmenin ve kaynaşmanın sağlanması açısından gereklidir.

2. Karşılıklı Oynama Şeklinde İhtilâtı İçermesi

Evlilik merasimlerinde, sünnet düğünlerinde ve bayram günlerinde asr-ı saadette eğlenceler tertip edildiği rivâyet edilmektedir. Hz. Peygamber, Ebû Leheb'in kızı Düre, sahabeden biriyle evlenirken yanlarına gelerek, "*Lehv/Eğlence yok mu?*" diye sormuştur.⁸⁴ Yine Hz. Ömer, hilafeti döneminde bir def ve şarkı sesi duyulduğunda "*Nikâh mı var, Hitân mı/Sünnet merasimi?*" diye sorar ve bunlardan biri olduğu söylenirse sesini çıkarmazdı.⁸⁵

Fâkihî'nin bir rivâyetinde, İbn Abbas'ın sünnet ettirdiği oğlu için eğlence düzenlediği ve bu sebeple erkek oyuncular kiraladığı belirtilmektedir.⁸⁶ Ancak asr-ı saadet döneminde genel olarak sünnet düğünlerinin evlilik düğünleri kadar ihtişamlı olmadığı kesindir. Çünkü sünnetin ilan edilip edilmemesi toplum ahlakını koruması açısından nikah gibi büyük bir önem taşımaz. Sünnet merasiminde daha çok çocukların eğlenmesi söz konusudur.

Bir rivâyette; "*Hz. Aişe ensardan akrabası olan bir genç kızı evlendirmişti. Hz. Peygamber ona: 'Kızı kocasına götürdünüz mü? Kızı kocasına teslim edecek ve zıfafa atacak kadınlar gönderdiniz mi?' diye sordu. Hz. Aişe: 'Evet', diye cevap verdi. Hz. Peygamber: 'Keşke bir de muğanniye (ezgi söyleyen kadın) gönderseydiniz de; 'Size geldik, size geldik, bizi selamlayınız, sizi selamlayalım!' ezgisini söyleseydi. Çünkü Ensar gazel sever.'*"⁸⁷ buyurmuştur.

83 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, V, 128.

84 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 67; V, 379.

85 San'ânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, el-Musannef, (thk. Habîbu'rrahmân el-A'zamî), Tevzi'ul-Mektebeti'l İslâmî, yy 1403, XI, 5.

86 Fâkihî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshak, Ahbâru Mekke, (nşr. Abdülmelik b. Abdullah), Mekke 1407, III, 22, 23.

87 Buhârî, "Nikâh", 63.

Başka bir rivâyette, Amir b. Sa'd diyor ki: “Bir düğün münâsebetiyle Kurza b. Ka'b ve Ebû Mes'ud el-Ensârî'nin yanına gitmişim. Bu iki sahabinin yanlarında ezgi söyleyen muğanniye kızların bulunduğunu gördüm. Dedim ki: ‘Siz Rasûlullah'ın sahabilerindensiniz, aynı zamanda Bedir Savaşı'nda bulunma faziletine ve şerefine de sahipsiniz. Buna rağmen huzurunuzda böyle işler nasıl yapılıyor?’ Dediler ki: ‘İstersen buyur, otur ve bizimle birlikte sende dinle, istersen git, fakat şunu bil ki düğünde mûsikî dinlemek için bize ruhsat verilmiştir.”⁸⁸ Bu her iki hadisten de anlaşıldığı üzere düğünlerde çalgı çalmak ve mûsikî dinlemek için Hz. Peygamber tarafından müslümanlara izin verildiği Bedir savaşının iki gazisinin şahitlikleriyle de sabit bulunmaktadır.

Tabiî olarak Hz. Peygamber zamanında o zamanın kültür ve sosyal çevresine uygun bir mûsikî ve mûsikî sanatkarları da mevcuttu. Bâzı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in gizli yapılan ve def çalınarak: ‘Size geldik, size geldik, bizi selamlayınız, sizi selamlayalım!’ ezgisi söylenmeyen nikahlardan hiç hoşlanmadığı⁸⁹ belirtilmektedir.

Yine Buhârî’de, Hz. Peygamber’in “düğün eğlencelerine katılan kadın ve çocukları gördüğü ve onların kendisine insanların en sevgilisi olduğunu belirttiği”⁹⁰ sözleri mevcuttur.

Sünnet merasimlerinde ise daha çok çocukların eğlenmesi göz önündedir. Ümmü Alkame haber verdiğine göre: “Hz. Aişe’nin erkek kardeşinin oğulları sünnet edildiler de, Hz. Aişe’ye şöyle söylenildi: ‘Bu çocukları eğlendirecek birilerini çağır-sak?’, Hz. Aişe ‘evet’ dedi ve Adiyy’e haber gönderdi. Adiyy de çocuklara gitti. Sonra Hz. Aişe eve uğradı, adamı şarkı söyleyip, neşeden başını sallıyor gördü. Bunun üzerine ‘Öf! Bu bir şeytan! Çıkarın onu, çıkarın onu!’ dedi.”⁹¹ Hz. Aişe’nin bu tutumu gösteriyor ki, çocukları eğlendirmekte esasen bir sakınca yoksa da eğlencenin yapılış şeklinde aşırılık ve münasebetsizlik görülmesi halinde bunda hayır yoktur.

İslam öncesi Araplarda kültürel hayat çok canlıydı. Onlar şiir ve edebiyata çok önem veriyorlar, bazı mûsikî aletlerini de biliyor ve kullanıyorlardı. Hz. Peygamber ve İslam bu tür faaliyetlere olumsuz bir tavır takınmamıştır. Bilakis, Hz. Peygamber, eşi ve bazı arkadaşları, toplum içinde cereyan eden bu tür faaliyetlerin içinde dinleyici ve seyirci olarak yer almışlardır. Ancak Mekkeli bazı müşriklerin şiirlerini, sözlerini ve sazlarını Allah’a, Allah’ın âyetlerine ve Allah’ın peygamberlerine yöneltmeleri sebebiyle kendilerine tavır alınmış ve bunlara karşı misillemede bulunulmuştur.⁹²

Hz. Peygamber döneminde düğünlerde def çalınıp, şarkı söylenmesine izin verildiği ve ziyafet verilmesi yanında şeker, hurma gibi şeylerin halkın üzerine serpil-

88 Buhârî, “Nikah”, 48.

89 Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, VI, 199.

90 Buhârî, “Nikah”, 76.

91 Buhârî, *Edebül Müfred*, s. 598.

92 İrfan Aycan, “İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları, 1998, c. 38, s. 192.

mesi ve bunun kapışılması şeklinde uygulanan başka bir eğlence türüne daha yer verildiği görülmektedir.⁹³ Bu gelenek sonraki asırlarda da devam etmiştir.

Asr-ı Saadet'le oluşan ve günümüze kadar devam eden müslüman toplumlar, oluşturdukları örf-adet ve gelenekleriyle, eğlenceye de yer veren düğün törenleri yapagelmışlerdir. Tarih boyunca Müslüman Türk toplumlarında da durum böyle olmuş, düğün törenleri çeşitli eğlencelerle zenginleştirilmek suretiyle, o günün insanının eğlence ihtiyacının karşılanmasına zemin hazırlanmıştır. Dinî yönden mahzurlar taşımayan bu düğünler, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı, kendi aralarında, sazlı, sözlü ve oyunlu eğlenceleri ile kadın-erkek birlikte seyredilen çeşitli erkek oyunları ve yarışmaları vs... içermekteydi. Zamanla toplumumuza girmeye başlayan batı hayat tarzı ve köyden kente göçle oluşan yeni toplum yapısı insanımızı diğer sahalarda olduğu gibi, düğün eğlencelerinde de İslâmî havadan uzaklaştırmıştır. Yerleşik düzendeyken, -ki halen köylerimiz kasabalarımız çoğunlukla böyledir- gelenekselleşmiş ve insanımızın ihtiyaçlarını karşılamış bulunan meşrû düğün eğlenceleri, kentleşmenin doğurduğu örf-adet ve gelenek-görenek değişmesi ve çevrenin müsbet etkisinin (sosyal denetim) kalkmasıyla yozlaşmış, gayri İslâmî unsurlar taşımaya başlamıştır. Düğün salonlarında veya otellerde, kadın-erkek birlikte oynama, eğlenme, dans içki, işret vb. gibi dinimize ve örfümüze uygun olmayan durumlar ortaya çıkınca, toplumdaki bir kesim de buna karşı bir tepki olarak, düğünleri, meşruiyyet ayırımı yapmaksızın her tür eğlenceden soyutlama yoluna gitmişlerdir. Düğünler, sadece va'z-u nasihatla veya mevlidle yapılabilecek hale gelmiştir. Belki bu tür düğün törenleri, yetişkinler ve yaşlıların hoşuna gidiyordu ama yapısı ve yaşı gereği eğlenceye yatkın ve düşkün olan genç kesimi memnun etmek şöyle dursun, onları gayr-i meşru eğlenceler içeren düğün şekillerine de itiyordu. Günümüzde genellikle yapılmakta olan bu tür düğünlerin her ikisi de sünnete uygun değildir. Eğlencede meşruiyyet sınırlarını aşmak suretiyle ifrata, tamamen kaldırmak suretiyle tefrite kaçan böyle düğünler yerine, Asr-ı Saadet'te olduğu gibi, dinin izin verdiği eğlenceleri içeren düğün törenleri yapılmalı ki, günümüz insanının eğlence ihtiyacı, İslâm'ın meşruiyyet zemini içinde giderilmiş olsun. Böyle törenler, bilhassa gençlerin eğlenme ihtiyacını da karşılayacağı için günümüz insanının İslâmî olmayan usûllerle düğün yapmalarını ve meşruiyyet zemini dışında eğlence aramalarını da engelleyecektir. Diğer taraftan bu tür düğün eğlenceleri, ferdî ve sosyal bir doyum sağlamak suretiyle kişi ve toplum sağlığına da katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak; asr-ı saadet döneminde düğünlerde def çalınıp, söylenilmesine izin verildiğine göre⁹⁴ günümüzde yapılan düğünlerde de meşrû ölçüler çerçeve-

93 İbnü'l Esir, *Üstü'l-ğâbe fî mârifeti's-Sahâbe*, Kahire 1393, III, 488.

94 Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, V, 353.

sinde bu tip eğlence unsurlarına yer verilmesinde bir sakınca bulunmaması gerekir. Fakat günümüzde örnekleri bulunan, ihtilât içeren (erkek-kadın karışık ve oynamalı) düğünlere dinimizin sıcak bakmadığı ve cevaz vermediği aşıkardır. Aynı şekilde düğünlerde kadınların kendi aralarında tesettür ölçülerine riâyet edilmek-sizin eğlence tertip etmelerine de cevaz verilmeyeceği pek tabîdir.

3. İçkili Ortamlarda İcra Edilmesi

Bilindiği gibi içki Mâide Suresi 90. âyetle kesin olarak haram kılınmıştır. Hür kadınların düğün vb. meşru eğlencelerde kendi aralarında icra ettikleri müzikli eğlenceler konusunda Hz. Peygamber'in her hangi bir yasağına rastlanmamıştır. Kız çocukları konusunda da, Hz. Peygamber'in şarkı sözlerindeki bazı yanlışlıklara müdahalesinin dışında her hangi bir karşı tavrı tespit edilmemiştir. Müzisyenler konusunda Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin büyük bölümü müzisyen cari-yelerle/kaynelerle ilgilidir. Hz. Peygamber'in bunlarla ilgili tutumu genelde olum-suzdur. Kendisi bir defasında Hz. Aişe'ye bunlardan birini dinlettirmiştir.⁹⁵ Ancak O, genel olarak kaynakların dinlenmesi, eğitimi ve alım satımlarını menetmiştir. Bunun nedeninin de, kaynakların kadınlı-ıçkili eğlence merkezlerinin vazgeçilmez unsurlarından olmaları olsa gerektir. Çünkü bunlarla ilgili sahih hadislerin ana ko-nusu bu gibi eğlence yerleridir.⁹⁶ Ayrıca bu gibi kadınların sadece müzik icra etmedikleri, aynı zamanda bölgedeki fuhuş sektörünü de canlı tutuyor oldukları çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.⁹⁷

Şafii mezhebinde önemli bir yere sahip olan İmam Gazzâlî çalgı aletlerinin ha-ram olabilmesi için şu şartları ileri sürmüştür: a. İnsanları içki vb. şeylere davet edici özellikte olması. b. İçkiyi yeni bırakan kişilerde içki eğlencelerine olan özlem-leri hatırlatıp, canlandırması. c. Sürekli müzik konserlerinin verilmesi. Çünkü bu durum fâsıklara bir özentî oluşturur.⁹⁸

İslam öncesi devirlerde var olup, Kitab'a ve sünnete uygunluğu münasebetiyle asr-ı saadette de varlığını koruyan, belli bir amaca hizmet eden birçok meşrû ziya-fet ve merasimler vardır. Bunların başında Hz. Peygamber'in çok önem verdiği ve *'biriniz düğün yemeğine çağrıldığı zaman muhakkak iştirak etsin'*⁹⁹ buyurduğu dü-ğün yemekleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber bizzat kendi evliliklerinde de imkan ölçüsünde yemek vermeye çalışmış ve Abdurrahman b. Avf gibi bir çok sahabiye de bu anlamda teşvik etmiştir. "Velîme" adı verilen bu yemeklerde belli bir yemek

95 Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, III, 449.

96 Düzenli, Pehlül, "Klasik İslam Kaynaklarında Müzik Tartışmaları", *Marife Dergisi*, Konya, 2001, Sayı 2, s. 52.

97 Düzenli, agm., s. 52.

98 Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 143.

99 Buhârî, "Nikâh", 75; Müslim, "Nikâh", 96-98.

zorunlu olmamakla birlikte, herkes imkanı dahilinde bazen et ve ekmek bazen de hurma, yağ ve arpa unu ile yapılan çeşitli yemeklerle ziyafetler vermekteydi.¹⁰⁰

Günümüzde verilen düğün yemeklerine gelince; düğün sahibinin davetlilere düğün yemeği vermesi zaten sünnette yer alan bir uygulamadır. Bu tip davetlere icâbet etmek sünnettir. Fakat bu düğün yemeğinin içki, içkili müzik vs. gibi “lehv” türünden eğlencelere dönüştürülmesi durumunda bunun fıkhen câiz olmayacağı da ortadadır. Bu tip düğün yemeklerine davet edildiği halde dinimizin çizdiği sınırlara uymadığı gerekçesiyle katılmamakta da hiçbir sakınca bulunmamaktadır.

4. Kumar Unsurunu Barındırması

Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir yarışmanın, eğlencenin ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme şeklinde tanımlanabilen kumar¹⁰¹, türü ve şekli toplumlara ve dönemlere göre değişiklik gösterse de esas itibariyle haksız kazanç, mal ve zaman israfı, irade zaâfiyeti ve toplumsal çözülme gibi bir dizi olumsuzluğa yol açtığı için dinler ve temel ahlak öğretileri tarafından yasaklanmış ve kınanmıştır. İslam dininin temel yasaklarından biri de kumar yasağıdır. Bir şeyin kumar olabilmesi için bahse giren iki veya daha fazla kişinin zarar veya kâr etme ihtimalinin bulunması şarttır.¹⁰² Kumar; nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan, ihtimalli bir şeye bağlı kalarak mal vermek veya almaktır. Adı ne olursa olsun bu özelliği taşıyan, para veya mal karşılığı oynanan her oyun ve ortak bahis kumardır. Kolaylıkla mal çarpmak veya çarptırmak olduğu için Kur'an da meysir denilen kumar, kolaylık anlamındaki 'yûsr' kökünden gelmektedir.¹⁰³ Kur'an-ı Kerim'de bir çok yerde haram olduğu kesin bir dille ifade edilmiştir.¹⁰⁴ Mâide Sûresi'nde: “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*”¹⁰⁵ buyurulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber de: “*Kim Lât ve 'Uzza adına yemin ederse, hemen Lâ ilâhe illallah desin. Ve kim de arkadaşına, seninle kumar oynayalım mı derse, hemen sadaka versin.*”¹⁰⁶ buyurarak kumarın teklifini bile hoş karşılamamıştır.

Gerek Kur'an ve gerekse hadislerde kumar ilke olarak yasaklanmış, nelerin kumar olduğu tek tek sayılmayarak kumar yasağı belli birkaç örnek üzerinde gösterilmiştir. Tabiatıyla, kumarın yalnızca zikredilen çeşitlerinin yasak olduğu sonucu

100 Buhârî, “Nikâh”, 13, 60, 68; Müslim, “Nikâh”, 84, 87, 88.

101 Bardakoğlu, Ali, “Kumar”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 364.

102 Bardakoğlu, “Kumar”, *DİA*, XXVI, 364.

103 Süleyman Ateş, *Haram Olan Eylemler*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 88.

104 el-Bakara, 2/188- 219; el-Maide, 5/90-91; en-Nisa, 4/29-31.

105 el-Maide, 5/90-91.

106 Buhârî, “İsti'zan”, 52.

çıkarılamaz. Bu itibarla, müslümanların Kitab ve sünnette ilke olarak geçen “kumar yasağını” her devir ve dönemde kendi şart ve toplumlarına göre yeniden ele almaları ve yorumlamaları gerekir. Bunun için de hem dinî nâssların, emir ve yasakların ortam ve gayesinin iyi bilinmesi, hem de içinde yaşanılan toplumda salgın bir hastalık halini alan kötü alışkanlıkların ve yol açtığı olumsuz sonuçların devamlı izlenmesi gerekir. Diğer taraftan, müslümanın kazancı şansa ve tesadüfe bağlı olmayıp, çabasının ve alın terinin ürünü olmalıdır. Nitekim bir âyette; “*İnsanın yararına olan, yalnızca kendi öz gayretinin sonucudur.*”¹⁰⁷ buyurulmaktadır. Daha da önemlisi, başkalarının mallarını meşrû olmayan yollarla almak ve yemek haramdır. Âyette: “*Mallarınızı aranızda bâtil (boş ve haksız) yollarla yemeyin, ancak karşılıklı rızâya, gönül hoşluğuna dayalı bir ticaret sonucunda yeyin.*”¹⁰⁸ buyurulmaktadır.

Meşrû yollarla yapılmadıktan sonra, kumarda olduğu gibi, tarafların görünen rızaları, kumarla elde edilen malı helâl hale getirmez. Aslında kaybeden taraf verdiği razı görünse bile, içinden razı olması pek mümkün değildir. Öte yandan kumar, diğer birçok eğlence ve aldatmaca çeşidi gibi, iktisâdî gelişimini tamamlayamamış ülkelerde işsizliğin, fakirliğin, sınıflar arası dengesizliğin büyük çapta olduğu toplum ve kesimlerde adeta bir umut sömürüsü olarak salgın bir hastalık halini almakta, her defasında hem büyük bir kesim mağdur olmakta hem de haketmeden, emek vermeden ve alın teri dökmeden zengin olan birkaç problemli kişi daha topluma eklenmektedir. Sonuç olarak kumarın taraflar arasında kin, nefret ve düşmanlığa yol açması kaçınılmazdır. Bunlar yanında, kumarın sebep olacağı toplumsal yaralar, doğuracağı facialar gün gibi açıktır. Öncelikle, müslümanın elbette eğlenmeye ve hoşça vakit geçirmeye ihtiyacı vardır. İnsan melek değildir. Ancak, eğlenirken meşruiyet çizgisini aşmamak ve kumara bulaşmamak esastır. Kumarda şans ve tesadüfe bağlı olarak kazanç elde etme amacı ön plana çıkmakla birlikte oyun, eğlence ve hoşça vakit geçirme yönü de bulunmaktadır. Öte yandan İslâm’da oyun ve eğlence, meşruiyet dairesinde kalmak ve harama yol açmamak kaydıyla yani kural olarak caiz görülmüştür. Böyle olduğu için de haram ve helal yani kumar ve eğlence arasındaki ayırıcı çizgiyi belirleme özel bir önem taşımış ve müslüman alimleri öteden beri meşgul eden bir konu olmuştur.

Günümüzde yaygınlaşmış ve ciddi bir sektör haline gelmiş eğlence tarzı oyunlardan birisi “piyango”dur. Bu oyun devlet tarafından desteklenmiş, halk tarafından da rağbet görmüş, özellikle yılbaşı gecelerinin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Bu işlem, çekiliş bakımından aynen Arapların meysirine benzer. Onlar da deve alırlar, toplanırlar, ok çekiciye okları çektirirler. Kaybeden üç kişinin üzerine devenin

107 en-Necm, 53/39.

108 en-Nisâ, 4/29.

masrafı yüklenir. Bundan dolayı kaybedenler, içlerinde kazananlara karşı kin ve düşmanlık beslerler. Bu da onlar arasında kavga çıkmasına neden olduğu gibi, insanları meşgul edip Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoyar. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, şarabı ve meysiri yasaklarken şeytanın, bu ikisi vasıtası ile insanlarla arasında düşmanlık ve öfke sokacağını ve onları Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyacağını bildirmektedir.

Süleyman Ateş, piyangoonun sadece çekiliş bakımından meysire benzediğini, aslında birçok esas bakımından farklı olduklarını iddia eder. Yani meysirin iki önemli elemanı olan zaman israfı, Allah'ı anmaktan alıkoyma, namazdan geri bırakma ve katılanlar arasına düşmanlık girmesine neden olma sebeplerinin piyangoda olmadığı söyler. Meysirde oyuna katılanlar karşı karşıyadırlar ve bu iş için hayli zamanlarını harcarlar. Allah'ı anmayı ve namazı unuturlar. Kaybedenler kazananlara öfke ve düşmanlık besler. Oysa piyangoya katılanlar, sadece bilet alırlar, çekilişin başında durup vakit kaybetmez, onunla meşgul olmazlar. Bundan dolayı piyango kişiyi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymaz. Ayrıca piyangoya katılanlar birbirlerini görmez ve tanımazlar. Bundan dolayı kaybedenlerin, kazananlara düşman olması da söz konusu değildir. Sonra kaybedilen meblağ da sadece satın alınan biletin parasıdır. Karşı tarafın kazandığı bütün parayı bir kişi vermez. Kaybedilen meblağ, bir aileyi sarsacak derecede büyük bir meblağ değildir. Fakat meysirde kaybedilen ise bir devenin parasıdır.¹⁰⁹ Bu yorumda isteyerek ya da istemeyerek eksik bırakılan bazı unsurlar mevcuttur. Piyangoonun cahiliye devrindeki meysir kadar vakit almadığı, insanların birbirlerini tanımadıkları doğru olabilir ancak burada üzerinde durulması gereken esas mesele bu tür şans oyunlarının bir tür umut tarciliği olduğu ve insanları kolay para kazanmaya ittiğidir. Artık insanlar kolay para kazanmanın yollarını aramakta ve alın teri dökmeksizin, emek harcamaksızın, bütün gayretleri ile bu tür şans oyunlarının peşinde koşmaktadırlar. Ayrıca bu tür oyunlarda kaybedilen meblağın düşük olduğu yorumuna katılmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu sektörün kurbanı olan insanlar, bu yolda rızıklarının çoğunu harcamayı göze almakta ve sonrasında da talih kuşunu bekleme bahanesi ile tembellik etmektedirler. İslâm'ın, kişinin rızkının peşinde koşması gerektiği esası, alın terine ve emeğe verilen önem ise geri planda kalmaktadır. Böyle umutla bekleyen insanlar da sonunda hüsrana uğramakta ya da aniden zengin olmanın vermiş olduğu şokla psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Kısacası bu tür oyunlarla hazırcı bir toplum yapısı hedeflenmektedir. Cemiyete fahiş zarar söz konusudur. Kabul edilmelidir ki, bu tür oyunlarla özellikle fakirler, bazı kesimlerin kurbanı olmaktadır. Toplumda insanlar arasındaki sosyal fark giderek büyümektedir.

109 Ateş, age., s. 104.

“Spor-toto, loto, müşterek bahis, iddia” vs. gibi farklı isimlerle anılan daha birçok eğlence tarzı şans oyununda da bu saymış olduğumuz zararlar mevcuttur. Büyük kalabalıkların oynadığı kumardır ve kumarın bütün unsurlarını içinde almaktadır. Haliyle bunlar da İslâm’ın yasakladığı oyunlar grubuna girmektedir. Bunlardan bazı tesis ve hayır kurumlarının yararlanması, islamî açıdan mazeret değildir. Çünkü İslâm, kendi toplumu içinde, menfaat vadetmeden hayra yardımcı olması mümkün olmayan fertlerin bulunacağını düşünmez. Onun getirdiği devlet, ekonomi, hukuk, toplum ve ahlâk düzeni hayır kurumlarını yaşatmak için kumar tertibine muhtaç değildir. Müslümanların iyilik ve hayır yapmaları için Allah rızası, teşvik unsuru olarak yeterlidir.

“Tenis, Bilardo, okey, dama, tavla, satranç, iskambil kağıdı” gibi oyunların hepsi, kumara âlet edildiği, bunlarla kumar oynayarak kazanç elde edilme istendiği takdirde kesin olarak haramdır.¹¹⁰

“At yarışları”na gelince; İslam atları bir kuvvet ve hazırlık vesilesi bildiği için onlara değer vermiştir. At, aynı zamanda bir heybet ve izzet göstergesidir. Atı beslemek ve onu savaşa hazır bulundurmak hakkında birçok hadis vardır.¹¹¹ Hz. Peygamber sahabeleri sürekli olarak at yarışına teşvik etmiştir.¹¹² Çünkü o kuvveti artırır, savaşa hazırlanmaya yardımcı olur. Ancak bugün yapılan at yarışmaları böyle değildir. Bugünkü at yarışları kumardan ibarettir. Çeşitli hile ve tuzaklar içermektedir. Bu sebeple bugünkü uygulandığı şekli ile bu yarışların da kumar unsurunu içerdiği için caiz olmadığını düşünmekteyiz.

5. Fuhşu Teşvik Edici Olması

Müziğin genelini haram sayma konusunda delil kabul edilen hadislerin¹¹³ ana konularını içkili, kadınlı, fuhşu teşvik edici, içinde birçok haramın işlendiği lehv/ meyhane eğlenceleri oluşturmaktadır. Bu da gerek çalgı aletleri gerekse diğer müzik çeşitlerinin haram olması, aletlerin ve müziğin kendileri ile ilgili bir husus olmayıp, bunlarla haram işlenmesi ya da haram işlenen ortamlarda çalınmalarından dolaydır. Dolayısıyla bu çalgı aletleri meşrû eğlencelerde, içine başka bir haram karıştırılmadan kullanılırsa caizdir. Eğer bu çalgı aletlerinin beraberinde başka haramlar işleniyorsa, “*harama sebep olan şeyin kendisinin de haram olur*”¹¹⁴ kuralı gereği bu aletler caiz olmazlar. İslam sadece bir şeyi ve davranışı haram kılmakla

110 Karaman, Hayreddin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 134, 135.

111 Bkz. Müslim, “İmâre”, 95, İbn Mâce, “Cihad”, 44; Tirmizî, “Cihad”, 1.

112 Bkz. Buhârî, “Salât”, 41, “Cihad”, 56, 57, 58, Nesâî, “Hayl”, 8.

113 Söz konusu hadisler için bkz. Buhârî, “Eşribe”, 7; Müslim, “Libas”, “Zînet”, 27; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 7, “Cihad”, 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 274.

114 İbn Hümâm, Kemâlüddin, *Fethu'l-kadir li-'aczi'l-fakir*, Mısır, Bulak 1316, VI, 482.

yetinmemiş, ona götüren ve haramla sonuçlanacak şeyleri de haram kılmıştır. Aynı zamanda doğrudan haram fiili işlemeyi ve bu fiilin işlenmesine zemin hazırlanmasını, yardım edilmesini ve sebep olunmasını da yasaklamıştır. Hz. Peygamber tarafından içki içene, taşıyana, üretene ve servis edene yönelik yasak¹¹⁵ bu prensibin kaynağını oluşturur. Fıkıh usûlünde bu prensibe sedd-i zerâî' denilmiştir.¹¹⁶

Televizyon; gazete, radyo ve dergi gibidir. Bunların hepsi iletişim ve yayın araçlarıdır. Televizyonda eğlence programlarının helali de haramı da, iyisi de kötüsü de vardır. Eğlence programları genel ahlak kurallarına, edebe ve adaba uygunsa bu programları seyretmekte dinen bir sakınca yoktur. Fakat toplumun ve aile fertlerinin ahlakını bozucu, içerisinde çirkin sözlerin bulunduğu, şehveti tahrik edici, fuhşa özendirici programların seyredilmesi ise dinen uygun değildir. Günümüzde televizyon dizilerinde bir ailenin oturup hep birlikte seyredemeyeceği türden müstehcen görüntülerin ve küfürlü, argo kelimelerin kullandığına çokça şahit olmaktadır. Bu tür dizi ve filmlerin fıkhen caiz olmayacağı da aşıkardır.

Sinema ve tiyatro gibi eğlence türleri de yüksek bir gaye için olur, toplumun ahlak kuralları dairesinde kalırsa, selim zevke hitap ederse, hayâ ve vakardan ayrılmazsa, din açısından herhangi bir sakınca taşımaz.

Ancak sinema ve tiyatro şehveti tahrik için veya akaidi yaralamak, faziletlerden uzaklaştırmak, rezaletleri sevdirmek veya gizli kalması lazım olan şeyleri açığa çıkarmak için kullanılırsa haram olur. Çünkü bu insanları şerre ve harama götürür. "*Harama götüren her şey haramdır.*" Bu usûl-ü fıkıhta bir kaidedir.

6. Yalan, İftira, Hakaret, İsyan, Küfür, Müstehcen Sözler, Cinsel Tahrik Gibi Unsurların Yer alması.

Hangi tür eğlence olursa olsun içerisinde cinsel tahrik ve müstehcen sözler içermesi halinde bu dinen uygun değildir. Örneğin, İmam Gazzâlî'ye göre müzik ancak şu sebeplerden birisi bulunursa haram olur: a. Kadınsı ve parlak erkeklerin müzik söylemesi. b. Kullanılan müzik aletinin, fasık ve muhanneslerin¹¹⁷ kullandıkları aletlerden olması. c. Müziğin sözlerinde sakıncalı ifâdelerin bulunması. d. Dinleyenlerin şehvî duygularının kabarık olması. Özellikle aşk gibi konularda söylenen müzik onları zinaya sevkedebilir.¹¹⁸

115 Tirmizî, "Büyû", 59; İbnu Mâce, "Eşribe", 6.

116 Karadavi, Yusuf, el-Helalu ve'l-haramu fi'l-İslam, Beyrut 1985, s. 34; Karaman, Hayreddin, İslam Hukuk Tarihi, İstanbul 1989, 23-24.

117 Muhannes: Kadınsı davranışlarda bulunan erkek. Bkz. İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, II, 145. Kadınlara özentisi ile kırılarak konuşan, toplum nezdinde küçük düşüren işlerle meşgul olan kişi. Bkz. Zeylai, Tebyîn, IV, 222.

118 Gazzâlî, İhyâ, VI, 158- 163, 199.

Ayrıca içerisinde yalan, iftira içeren, sözlerinde Allah'a isyan, küfür gibi unsurları barındıran şarkı sözleri olan müzikleri de dinlemek pek tabi dinen uygun değildir ve haramdır. Örnek olması açısından ülkemizde dinlenen ve sözleri dinen sakıncalı olan hatta isyan ve küfür içeren şarkı sözlerinden bazı örnekler vermek istiyoruz: “*Seni Allah kadar sevdim*” (Kubat), “*Sen gördüğüm en son ilahsın*” (Nükhet Duru), “*Kaderin böylesine yazıklar olsun*” (Orhan Gencebay), “*Yaradanın boş vaktine gelmiş deli yosma*” (Grup Af), “*Seninle cehennem ödülüdür bana, sensiz cennet bile sürgün sayılır*” (Muazzez Ersoy), “*Sana taptım taptım taptım be yahu*” (Hakkı Bulut), “*Allah'ına Kitab'ına sövüp saydım*” (Ahmet Kaya), “*İsyanım var benim kadere, ne öldürdü ne güldürdü*” (Müslüm Gürses), “*Cenneti değişmem saçının teline*” (Ferhat Göçer), “*Gülmeyecek bu yüzü, neden verdin bana ya Rab? Ya birazcık neşe ver, ya beni baştan yarat. Baştan yarat ellerimi, baştan yarat gözlerimi, Baştan yaz şu kaderimi, tanrım beni baştan yarat.*” Azıcık düşünebilen anlar ki, bu sözlerde Allah'a ortak koşma ve isyan cümleleri yer almaktadır. Kişi bu söylediklerini inanmadan söylerse küfür bir söz söylemiş olur. Şarkının havasına girip gerçekten bu şekilde de inanırsa kâfir olur. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Görüldüğü üzere ülkemizde icrâ edilen bazı şarkı sözlerinin ne denli sakıncalı ifadeler taşıdığını hatta küfür, şirk unsurlarını barındırdığını müşahade etmekteyiz. Bunları dinlemek, bu sözlerle nağme tutup eğlenmek dinen haramdır.

7. Kıvrak ve Kırık Ses Unsurunu Barındırması

Çeşitli hadislerde kadın şarkıcılardan söz edilmesi hadis şârihleri ve fıkıhçılar arasında kadın sesinin mahremiyetinin tartışılmasına sebep olmuştur. Hanefi fakihlerinden Aynî, kadın sesi dinlemenin haram olmasını “fitne” (zinaya düşme) tehlikesine bağlamaktadırlar. Bu görüşe göre zinaya düşme tehlikesi varsa kadın sesi dinlemek haram, böyle bir tehlike söz konusu değilse kadın sesi dinlemek mübahtır. İbn Abidin'in bu konudaki görüşü; “kadının sesi avret değildir. Yalnız, zannedilmesin ki, biz kadının sesi avrettir demekle konuşmasını kasdetmiyoruz. İhtiyaç halinde ve benzeri durumlarda kadının yabancı erkeklerle konuşmasına cevaz veriyoruz. Yalnız kadının yükses sesle konuşmalarını, seslerini uzatmalarını, yumuşatmalarını ve nağmeli bir şekilde okumalarını caiz görmüyoruz. Çünkü bunlarda erkekleri kendilerine meylettirmek ve şehvetlerini tahrik etmek vardır. Kadının ezan okuması da bundan dolayı caiz olmamıştır.”¹¹⁹ şeklindedir.

Şâfilere göre ise kadının bi-zâtihî sesi avret değildir. Çünkü kadınlar seslerini erkeklere duyurmasınlar, diye bir nâss yoktur. “*Kırıla döküle konuşmayın*”¹²⁰ meâlindeki âyet vardır. Yasak olan, kadının sesini duyurması değil, kadınlığı ihsas

119 İbn Abidin, Reddül-muhtâr, I, 272.

120 el-Ahzâb, 33/32.

ettirecek tarzda konuşmasıdır. Çünkü kadın alış veriş yapar, mahkemede şahitlikte bulunur. Bunun için sesini yükselterek konuşmak zorunda kalır ve bu, herkese göre câizdir.¹²¹ Saâdet asrında kadınların erkeklere (konuşma anlamında) hitap ettikleri; hatta halifenin hutbesine müdâhale ettikleri vâkidir. Şafîi fakihlerinden İmam Gazzalî ve İbn Hacer kadın sesi dinlemenin haram olmasını “fitne” (zinaya düşme) tehlikesine bağlamaktadırlar. Bu görüşlere göre zinaya düşme tehlikesi varsa kadın sesi dinlemek haram, böyle bir tehlike söz konusu değilse kadın sesi dinlemek mübahtır.¹²² Çünkü Hz. Peygamber “câriyeteyn” hadisinde¹²³ bunu engellememiş, aksine Hz. Ebubekir’in karşı çıkmasını engellemiştir. Hanefî âlimlerinden Aynî, bu hadisi izahı sırasında; ‘bu hadis, yabancı bir cariye’nin nağme ile okuduğu şiirleri (savtül-câriye bi’l-ginâ) dinlemenin caiz olduğunu gösterir’¹²⁴ demektedir.

Hanbelî fakihlerinden İbn Müflih, Hanbelî mezhebi alimlerinin görüşlerini naklederken: “Onlar ve İbn Ukayl’e göre şarkıyı yabancı kadınlardan dinlemek tek kelime (alimlerin ittifakı) ile haramdır” görüşünü ileri sürmüştür.¹²⁵

Kadın sesi ile ilgili özel bir araştırma yapan Faruk Beşer de sonuç olarak şunları belirtmektedir; “kadın her şeyiyle olduğu gibi sesiyle de çekici, büyüleyici ve tahrik edicidir ve aslında bu onun çirkin olduğunu değil, güzel olduğunu gösterir. Birer nimet demek olan çekici yönlerini, bu arada sesini fitneye sebep olmak ve tahrik etmek için kullanırsa, yani konuşmasını kırılı döküle yaparsa ya da nağmeli sözlerle normal konuşurken zaten tahrik edici olan sesini daha da etkileyici hale getirirse, sesi avret olduğundan değil de, fitneye sebep olacağından haram olur. Vakarlı ve karşısındakine ümit kestirici edayla konuşursa haram olmaz. Kadın sesi, ses olması hasebiyle haram değildir. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de açık ve kesin bir nâss bulunmamaktadır. Kadının, yabancı erkekle konuşurken sesini inceltmesi, kırılı döküle, edalı, endamlı ve cazibeli konuşması Ahzâb Suresi 32. ayette¹²⁶ yasaklan-

121 Sâbûnî, *Tefsîru ayâtî’l-ahkâm mine’l-Kur’an*, Dersaadet Kitapevi, İstanbul, ty., II, 167.

122 Gazzâlî, age., VI, s. 151-154.

123 Hz. Aişe’nin rivâyet ettiği Buhârî ve Müslim’de geçen söz konusu hadise göre bir bayram gününde Medinelî Müslümanlardan iki kız çocuğu Buas Harbî üzerine (düzülmüş hamâsi) kahramanlık şiirlerini def çalarak terennüm ediyorlardı. O sırada evde olan Resûl-i Ekrem de üzerine bir örtü almış, yatıyordu. Hz. Ebu Bekir kızını ziyarete geldiğinde böyle bir tabloyla karşılaşınca rahatsız olarak: “Resûlullah (as)’ın huzurunda şeytanın mizmârı ne gezer!” diyerek Hz. Aişe’yi azarladı. Ancak, Resûlullah (as): “Ey Ebû Bekir, bırak onları söylesinler, her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır” diyerek Hz. Ebu Bekir’e karşı koymuştur. Buhârî, “İdeyn”, 16; Müslim, “İdeyn”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 21. Buna göre olay eyyâm-ı teşrik/teşrik günleri olan kurban bayramında geçmiştir. Resulullah hac için Mekke’ye gidemediği halde Medine’de ihrama girmiş bulunmakta idi. Burada önemli olan özel olarak teşrik tekbirlerinin getirilmesi vacip kılınan mübarek dini günlerde bile müsinin çalınmasına ve dinlenmesine izin verilmiş olması ve ibadet mülâhazasıyla bu işin menedilmemiş bulunmasıdır. Bkz. Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsiki ve Semâ*, Bursa 1992, s.74.

124 Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmet, ‘*Umdetu’l-kârî şerhu sahihî’l-Buhârî*, Kâhire 1972.

125 Düzenli, agm., s. 52.

126 Söz konusu ayet şöyledir: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَغْضَعْنَ بِالْقَوْلِ يُعْطَمَ الَّذِي فِي قُلُوبِ مَرْضَى وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا. “Ey Peygamber’in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık (kötü niyet) olan kimse ümide kapılmasın. Güzel (ve doğru) söz söyleyin. Bkz. el-Ahzab, 33/32.

mıştır. Bunun yasaklanması ise bu sesin avret olduğundan değil, bu tür konuşmaların erkeklerin duyacağı şekilde besteli, makamlı ve nağmeli şekilde söylenmesidir. Bu yüzden kadının şarkı, türkü, mevlit, gazel, ilahi vb. okuması caiz değildir.”¹²⁷

Çağdaş fıkıh alimlerinden Yusuf el-Karadâvî ise bu konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir; “kadının şarkıcı olması, onun fitneye düşmesine veya düşürülmesine ve uzak durması mümkün olmayan, haramlara düşmesine yol açar. Çünkü mesleği gereği protokol, konser vs. işleri için yabancı erkeklerle beraber olması gerekecektir. Kadının yabancı erkeklerle beraber olmasına İslam müsaade etmemiştir.”¹²⁸ Bizde Faruk Beşer ve Yusuf el-Karadâvî’nin görüşlerine aynen katıldığımızı belirtmek isteriz.

Yüce Allah bu husustaki ölçüyü Peygamber hanımlarının şahsın da: “Ey Peygamber’in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’a karşı gelmekten sakınıyorsanız (erkeklerle konuşurken) sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık (kötü niyet) olan kimse ümide kapılmasın. Güzel (ve doğru) söz söyleyin.”¹²⁹ şeklinde buyurarak vermiştir. Âyete göre, “yayılarak, kırılarak, sınık, yılışık” olduğunda “kalbi çürük, kötülüğe meyilli kimseler” bir ümide kapılırlar. Bundan dolayı da günaha girilmiş olur. Kadının sesi yaratılışı gereği dikkat çekicidir. Özellikle ses normalin dışında bir ton da çıkarsa, birtakım mahzurları beraberinde getirmektedir ve dinî tabiriyle “fitneye” sebep olmaktadır. Demek ki, haram olan sesin kendisi değil de, kontrol dışı bir mahiyet taşımasıdır.

Sonuç olarak; Hz. Peygamber’in zaman zaman bazı eğlenceleri ve muğanniye kadınların nağme ile okudukları şiirleri dinlemesi¹³⁰, düğün, bayram gibi özel günlerde bunlara teşvik etmesi¹³¹ hatta bu eğlenceleri durdurmak isteyenlere müsaade etmemesi¹³², ilke olarak kadın sesinin meşrû olduğunu gösterir.¹³³ Bunun aksi yönündeki görüş ve fetvalar hem Hz. Peygamber’in uygulaması hem de insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeğine ters düşer. Dolayısıyla kadın sesi zâtî itibarı ile haram değildir. Mahzurlu olan; kadın sesinin nağmeli biçimde, kırıla, döküle, edalı, endamlı söylenerek kullanılma şeklidir. Bu yüzden gerek şarkı, türkü ve ilahide gerekse ezanda ses incelik kalınlaştığı, nağmeli olduğu ve cazip bir mahiyete büründüğü için, yabancı erkeklerin duyacağı şekilde söylemek beraberinde mahzurları getirmektedir.

Kadınların kına gecelerinde olduğu gibi kendi aralarında şarkı, türkü söylemelerinde ise dinen bir sakıncanın olmadığı pek tabidir. Çünkü, Hz. Aişe Ensar’dan

127 Faruk Beşer, *Hanımlara Özel Fetvalar*, İstanbul, 1992, s. 62-66.

128 Karadâvî, Yusuf, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, Tahir Yayıncılık, İstanbul 1994, II, 405-411.

129 el-Ahzâb, 33/32.

130 Buhârî, “Salât”, 69; “İdeyn”, 25; “Cihad”, 79; Müslim, “İdeyn”, 17, 21, 22.

131 Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, VI, 116,223; Kettânî, et-Terâtib, II, 121.

132 Buhârî, “İdeyn”, 16; Müslim, “İdeyn”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 21; Ahmed b. Hanbel, VI, 187.

133 Binnaz Tuğrul, “Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *İslam Tarihi ve Sanatları* (Türk-Din Mûsikisi) Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005, 44.

bir kadını bir adamla evlendirmişti. Hz. Peygamber : “Ya Aîşe! Sizin beraberinizde defçalan, şarkı söyleyen şarkıcılarınız yok mu? Çünkü Ensâr (kadınları) böyle mûsikî ve eğlencelerden hoşlanırlar” buyurmuştur.¹³⁴ Ahmet b. Hanbel bu hadisi şöyle rivayet eder: “Hz. Aîşe Ensar’dan akrabası olan genç bir kızı evlendirmişti. Rasûlüllah ona sordu: Kızı kocasına götürdünüz mü? Kızı kocasına teslim edecek ve zıfafa atacak kadınlar gönderdiniz mi? Hz. Aîşe evet diye cevap verdi. Rasûlüllah: Keşke bir de muğanniye gönderseydiniz de: ‘Size geldik, size geldik, bizi selamlayınız, sizi selamlayalım’ türküsünü söyleseydi. Çünkü Ensar (kadınları) gazel sever”¹³⁵ buyurdu. Bu rivâyetlerde açıkça göstermektedir ki düğün, kına gecesi gibi eğlencelerde kadınların kendi aralarında şarkı, türkü söylemeleri¹³⁶ dinen câizdir.

8. İsrâf Şekline Dönüşmesi

Bilindiği gibi israf İslâm'da haram kılınmış ve bundan uzak durulması çeşitli âyetlerde dile getirilmiştir.¹³⁷ Eğlencede de ölçülü olmalı ve bu konuda israfa kaçarak zamanın çoğunu bununla geçirmemek gerekir.

İmam Gazzâlî'ye göre Avam (halk) için müzik haram olan unsurlardan arındırıldığında genel olarak mübahtır. Ancak zamanlarının büyük bölümünü müzikle geçirirlerse, onlar için de haram olur. Çünkü mubahlarla da aşırı meşgul olmak küçük günahdır. Küçük günahlarda ısrar etmek ise onu büyük günaha çevirir.¹³⁸

Malikî mezhebinin önemli alimlerinden Zürcânî mezhebin müzik konusundaki genel görüşünü açıklarken şunları söylemektedir: a. Söz veya icrasında haram unsuru bulunan müziği dinlemek ya da icra etmek haramdır. Bunun bir defalığına ya da sürekli, çalgı aleti eşliğinde ya da yalnız sözlü, düğün ya da benzeri meşru eğlencelerde icra edilmesi bu hükmü değiştirmez. b. Söz veya icrâsında haram unsuru bulunmayan müziğin düğün, doğum vb. meşru eğlencelerde icra edilmesi caizdir. Bu gibi yerlerde icra edilecek müzikte çalgı aleti kullanmanın da bir sakıncası yoktur. c. Düğün vb. meşru eğlencelerin dışında, çalgı aleti olsun ya da olmasın müzikle fazla meşgul olmak caiz değildir. Ara sıra dinlemek mekruhtur. Zaman zaman icra edilmesinin helal ya da haramlığı ise tartışmalıdır.¹³⁹ Görüldüğü gibi müzik vs. gibi eğlencelerle zaman israfı olacak şekilde fazla meşgul olmak dinen uygun görülmemektedir.

134 Buhârî, “İdeyn”, 3, “Nikah”, 64; İbn Mâce, “Nikah”, 21.

135 Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, I, 391.

136 Her müzik çeşidinde olduğu gibi kadınların kendi aralarında söylemiş oldukları şarkı, türkü vb. nin caiz olabilmesi için şarkının sözlerinde İslâm'a aykırılığın bulunmaması pek tabidir.

137 el-En'am, 141; el-Araf, 31; el-İsra, 26, 27.

138 Gazzâlî, *age.*, VI, 158- 163, 199.

139 Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî*, VII, 159.

9. Alay İfade Etmesi

Latife, şaka, mizah, nükte; insanları neşelendiren, güldüren, eğlendiren söz sanatlarıdır. Fakat bunun da İslam'da bir sınırı vardır. Hz. Peygamber gerektiğinde gülmüş ve latife yapmıştır. Örneğin; “*yaşlı bir kadın Rasûlullah 'a gelerek 'beni cennete sokması için Allah'a dua buyur' demişti. Hz. Peygamber; “Ey filanın anası! Cennete yaşlı kadın giremez” buyurmuş, kadın da cennete hiç giremeyeceğini zannederek üzülmüş ve ağlamıştı. Hz. Peygamber, kadının durumunu görünce ona maksadını açıklayarak: “Yaşlı kadın cennete yaşlı olarak girmeyecek, Allah onu yeni baştan yaratacak da genç bakire olarak girecek” buyurmuştur.*¹⁴⁰ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber latife yaptığında dahi küçücük de olsa karşısındaki kişiyle alay etmemiş, onu rencide edici bir söz de söylememiştir.

Çağdaş fıkıhçılardan Hayrettin Karaman'a göre şaka, mizah ve nükte yapmanın caiz olabilmesinin bazı sınırları vardır. Bunlar şu şekildedir:

- İnsanın hayatında mizah, yemekteki tuz gibi olmalı; işigücü mizah olmamalıdır.
- Hiçbir kimse ile alay edilmemeli, şeref ve namuslara dil uzatılmamalıdır.
- Güldürmek için yalan söylenmemelidir.¹⁴¹

Bu konuda Hz. Peygamber: “*Etrafındakiler gülsün diye konuşup da yalan söyleyene yazık!*”¹⁴² buyurmaktadır.

Ayrıca içerisinde inancımız ve dinimizce mukaddes kabul edilen şeyleri alay konusu eden sözleri barındıran şarkıları, türküleri vs... dinlemek de haramdır. Örneğin; “*Ben cenneti istemem, cehennemi isterim. Çünkü bütün nataşalar ordadır.*”, “*Bir güzellik yapsana, gece benle kalsana, kitabına uydur gel uysa da uymasa da*” vb... gibi sözleri itikâden küfür içeren ayrıca iman esaslarından olan ahiret inancıyla dalga geçilen bu ve benzeri şarkı, türküleri dinlemek pek tabîi haramdır. Hatta bu ifadeler küfür sözleridir. Düşünmeden söylemiş olan tövbe etmelidir. Bunda bir sakınca görmeyen kişi ise küfre girer.

10. Kişiyi İbadetler İle Allah Yolundan Alıkoyması

Metin içerisinde vermiş olduğumuz rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber düşünlerde belli bir edep dahilinde eğlenceye izin vermiş hatta buna teşvik etmiştir.¹⁴³ Meşrû içerikli oyun ve müziğin bulunduğu toplantılara ve davetlere ka-

¹⁴⁰ Beşer, Hanımlara Özel Fetvalar, s. 129.

¹⁴¹ Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar, s. 129.

¹⁴² Tirmizi, “Zühd”, 10; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 80.

¹⁴³ Söz konusu rivayetler için bkz. Buhârî, “Nikah”, 63, 68; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 67; V, 379.

tilmanın yasaklanmış bir husus olmadığını metin içerisinde yapılan değerlendirmeler göstermektedir. Eğlenceye izin verilmesi hatta teşvik edilmesi sadece düğünlere mahsus bir keyfiyet değildir. Aynı müsade ve teşvik, düğünlerden çok farklı olarak bir de dinî havası bulunan günler demek olan bayramlar ve meşrû bazı kutlamalarda da geçerlidir. Ancak eğer eğlencenin dozu kaçırılacak olursa izin almaksızın o meclise girilip, insanların münkerattan nehy edilmesinin caiz olduğu da ifade edilmektedir.¹⁴⁴ Gerek düğünlerde gerekse meşru içerikli oyun ve müzikli davetlere katılmakta bir sakınca olmamakla beraber yapılan bu eğlencelerin kişinin ibadetlerini aksatacak seviyede olmaması gerekir. Bu eğlencelere iştirak edip farz namazlarının kaçırılması ya da terkedilmesi dinen büyük bir sorumluluk gerektirir. Sahabeden; İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Ümâme ve Cabir b. Abdullah; Tabiünden Mücahid, İbn Cüreyc, İkrime, Hasan Basrî ve Mekhûl, Lokman Sûresi'nde geçen: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, her hangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı (lehve'l-hadisi) satın alırlar. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır."*¹⁴⁵ âyetindeki "lehve'l-hadîs"ten maksadın şarkı olduğunu söyleyerek müziğin haramlığına hükmetmişlerdir. İmam Gazzâlî ve Muhammed Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi¹⁴⁶ bu ayetler, Allah yolundan saptıran tüm şeyleri yasaklamaktadır. Bu ise sadece müziğe mahsus bir özellik değildir. Üstelik müziğin her çeşidinin insanı Allah yolundan saptırdığı da iddia edilemez. Fakat müzik, eğlence vs. kişiyi Allah yolundan alıkoyuyorsa ve ibadetlerinin aksamasına sebebiyet veriyorsa elbette ayette geçen "lehve'l-hadîs" kavramının içeriğine girer ve de kişi bundan Allah katında sorumlu olur.

11. Başka İnançların Şiârı Olan Günleri Ta'zim ve Kutlama İçermesi

Yılbaşı Kutlamaları ve bu güne mahsus hindi vb. şeyleri satın almak farklı dinlerin ve inaçların şiârı olan günleri ta'zim ve kutlama içerdiği için dinen uygun değildir. Bu meseleyi iyi kavrayabilmek için önce şu âyet ve hadisi gözönüne getirmek gerekir: Kur'an-ı Kerim'de: *"Zulüm yapanlara en ufak meyil göstermeyin, yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka veliniz de yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz."*¹⁴⁷ buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber de: *"Kim herhangi bir gruba benzeşirse o da onlardandır."*¹⁴⁸ buyurmuştur. Özellikle bu hadis çok önemli psiko-sosyal gerçeklere işaret etmektedir. Şekli benzeşmenin sonucu olarak itikadî benzeşmeye götüreceğini ve mağlupların

144 Mevsilî, *el-İhtiyar*, IV, 166.

145 Lokman, 31/6.

146 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3839; Gazzâlî, *age.*, VI, 164

147 Hûd, 11/113.

148 Ebû Davûd, "Libas", 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11/50.

galipleri taklit etme psikolojisi yaşadıklarını anlatır. İnsan ancak sevdiğini, takdir ettiği ve büyük gördüğünü taklit eder. Şekli taklit itikadî taklide götürür.

Yılbaşı kutlamaları da başka dinlerin ve inanç sistemlerinin şiarları olarak görülmesi ve bu konudaki hükmün buna göre verilmesi gerekir. Buna göre yılbaşı gibi başka inançların şiarı olan günlere, o güne ta'zim ve kutlama maksadıyla katılmak, aynı maksatla o günlerde tebrikleşmek ve hediyeleşmek, yine aynı maksatla hindi vb. almak, yemek, ziyafet çekmek, aynı maksatla bu tür kutlamalara katılmak dinimizce uygun değildir.

Böyle zamanlarda, hindi vb. şeyleri sırf gıdalanmak için almak, tebrikleşmek günah değilse de, onlara benzeme ve onların uygulamalarını yaygınlaştırma ve meşru gösterme anlamı taşıdığından tehlikeli ve mahzurludur. Müslümanların, hangi maksatla olursa olsun, o günlere mahsus bir şey yapmamaları gerekir.

Yılbaşı kutlamaları için matbaa sahiplerinin davetiye, afiş, kart vb. şeyleri basmaları da aynıdır. Yani bunlar sırf yılbaşına özel olarak kullanılacaklarsa yapıp satılmaları aynı derecede mahzurludur. Eşantiyon eşya için de aynı şey söylenir.¹⁴⁹

12. Yabancı Kültürlere İmrenme ve Taklit İçermesi

İçerisinde lehvi barındıran müzik eşliğinde yaş günü ve yıldönümü kutlamaları da yabancı kültürlere imrenme ve taklit unsurunu barındırdığı için uygun değildir. Toplumumuzda başlangıçta çocuklar ve gençler için düşünülen, sonra da gittikçe yaygınlaşan bir “yaş günü kutlaması”, “yıldönümü anma ve kutlaması” adeti oluşmuştur. Ülkemizde kutlanan “Mevlid” geleneğinin ise Fâtımîler tarafından başlatıldığı ve 10. yüzyılda Hz. Peygamber’in doğumunun yıldönümünün kutlandığı bilinmektedir. Fâtımîler bunun yanında Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve halifeleri için de mevlid/doğum yıldönümü merasimleri yapmışlardır.¹⁵⁰ Yaş günü kutlamalarını yapılış amacı ve doğurduğu sonuçlar itibarıyla değerlendirmek gerekir. Bu kutlamalarda amaç, bir kişinin doğmuş ve o anda kutlanmış olduğu yaşa gelmiş olmasının sevincini yakın arkadaş ve dostlarıyla paylaşmaktan, bunu toplanıp hoşça vakit geçirmek için vesile yapmaktan ibaret olduğunda, kutlamanın meşru ölçüler içinde yapılması şartıyla, makul ve caiz olduğunu söylemek gerekir. Yılbaşı eğlence ve kutlamalarında da olduğu gibi, bu tür kutlamaların yabancı kültüre imrenme ve taklit unsurları galip gelirse sakıncalı olacağı tabiidir.

149 Beşer, Faruk, *Fetvalarla Çağdaş Hayat*, Nun Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 246-250.

150 Özel, Ahmet, “Mevlid”, *DİA*, 2004, XXIX, 475.

13. Hayvanlara Eziyet İçermesi

İbn Abbas'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber “*hayvanları birbirine kıskırtmayı yasaklamıştır*”.¹⁵¹ İllet/Sebep, hiç bir fayda söz konusu değilken bir canlının canını acıtmak abesle işigal etmektir. Horoz, deve, boğa, köpek, koç vb. hayvanları dövüştürme şeklinde icra edilen eğlenceler hep bu yasak içerisinde yer alır. Böyle şeylerle meşgul olmak, hafif akıllıktan, basitlikten ve karakter bozukluğundan kaynaklanır. Bunlar bir para kazanma aracı haline getirilirse elde edilen gelir helal olmaz. Dövüşün sonucuna göre tarafların şart koşacağı meblağ kumar olmuş olur. Boğa güreşi gibi bir tarafta insanın diğer tarafta hayvanın yer aldığı ve hayvana eziyetten başka bir yararı bulunmayan oyunlar da helal olmaz. Çünkü bunlar da vahşice ve faydasız taşkınlıklardır.¹⁵²

SONUÇ

Çağdaş sosyal psikolojide her şeyden önce bir heyecan hali olarak değerlendirilen eğlencenin masum haz arayışına cevap verdiği, monotonluğu durdurarak yenilikler getirdiği, uyuşmazlık, karmaşıklık, beklenilmezlik, düzensizlik gibi özellikleri sayesinde organizmayı optimal uyanıklık ve verimlilik seviyesine ulaştırdığı, sosyal kaynaşma ve dayanışmanın gelişmesine katkıda bulunduğu kabul edilir. Eğlence bazı İslam alimlerinde de bu olumlu yönleriyle değerlendirilmiş ve aşırılığa kaçmamak şartıyla insanın çalışma, ibadet etme türünden aslı ve ciddi görevlerini daha güzel yapmasına yardımcı bir faaliyet olarak düşünülmüştür. Eğlence insanın en doğal ihtiyaçlarından birisi olduğundan, bu olgunun İslam'ın öngördüğü genel çizgiler çerçevesinde giderilmesi, yasaklanan eğlence türlerinden de kaçınılması bir gerekliliktir.

İslâm kültüründe eğlence kavramı “هَوًى” (lehv) kelimesiyle ifade edilmiştir. Levh'in kapsamı oldukça geniştir. İnsanların dinlenmesi, hoşça vakit geçirmesi, sevinç ve neşe duymasını sağlayan her türlü oyun, mûsikî, raks, mizah gösterileri, yarış, sohbet vb. unsurlar, eğlence olarak mütalaa edilebilir. Levh kavramı Kur'an ve sünnette genel olarak oyun ve eğlence, fıkıh literatüründe ise Hanefî kaynaklarında genel olarak “mûzik” anlamında ele alınmış olmakla beraber, “mûziğin dışındaki eğlenceler” için de kullanılmış, Şafiî, Hanbelî ve Zahirî mezheplerinde ise, umûmiyetle “mûzik, mûzik aletleri” anlamında kullanılmıştır.

Fıkıh alimlerinin eğlenceye bakışı öteden beri birbirinden farklı olmuş, konu değerlendirilirken lehte ve aleyhte birçok görüş ileri sürülmüştür. Birçok konuda

151 Ebu Dâvûd, “Cihâd”, 56; Tirmizi, “Cihâd”, 30.

152 Beşer, Fetvalarla Çağdaş Hayat, s. 307-308.

olduğu gibi, eğlence hakkında da olumlu ya da olumsuz bir değer yargısına varmak doğru değildir. Bu unsurları fert ve toplum vicdanında bırakacağı etki ile yol açacağı olumlu veya olumsuz sonuçlarla birlikte değerlendirmek mümkün olabilir. Fakihler; fuhşu, kötülüğü, günah işlemeyi teşvik eden eğlencelerin haram olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Eğer sözler çirkinse eğlencede çirkin kabul edilir. İslami edebe aykırı her söz haramdır. Tabi bunun dışında meşru olan sevinç, eğlence günlerinde, meşrû ölçüler içerisinde eğlenmenin sakıncası olmadığına da görüş birliği vardır. Gerek Hz. Peygamber'in zaman zaman bazı eğlenceleri seyretmesi, ashabını bayram ve düğün gibi özel günlerde eğlencelere teşvik etmesi, hatta düzenlenen eğlenceleri durdurmak isteyenlere engel olması, gerek daha sonraki dönemlerde birçok alimin aynı yöndeki görüş ve fetvaları ve gerekse bütün İslam tarihi boyunca müslüman toplumların kendi örflerine göre değişik şekillerde eğlenceler düzenlemesi, ilke olarak eğlencenin meşru ve mubah olduğunu göstermektedir. Buna aykırı görüş ve fetvalar hem genel İslamî yaklaşımla ve tarihi uygulama ile hem de psikolojik ve sosyal bir varlık olarak insan gerçeğiyle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte diğer alanlarda olduğu gibi eğlencede de niyet amaç ve davranış biçimi bakımından İslam düşüncesi ve ahlakının ölçü alınması ve din kurallarına uyulması gerektiğinde şüphe yoktur.

Eğlence türlerinde tek tek “şu helaldir” veya “şu haramdır” şeklinde hüküm vermek yerine, bunlar hakkında İslam'ın genel prensip ve ilkeleri göz önünde bulundurularak hüküm vermek daha isabetli bir yaklaşım tarzıdır.

İslamî adaba ve genel ahlak kurallarına uygun düşmesi, içki, kumar, fuhuş gibi dinin haram kıldığı şeylerden arınmış olması şartıyla eğlencelerin meşru sayılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple İslamî ölçülere göre müstehcen sayılabilecek, doğrudan ya da dolaylı olarak İslam dinini, bu dinin itikat, ibadet ahlak esaslarını, düşünce ve hayat tarzını, üstün şahsiyetlerini, kurumlarını ve şiarlarını tahrif ve tezyife yönelecek her türlü eğlence gayri meşrudur.

Ayrıca İslam dininin dokunulmaz saydığı ve genellikle ırz kavramıyla ifade edilen insanların manevî şahsiyetlerini, namus, şeref ve diğer kişilik haklarını hedef alan eğlenceler de meşru ve mubah sayılamaz. Nihayet eğlenceyi bir dinlenme ve rahatlama aracı olmanın ötesine taşıyarak insanların din ve dünya hayatıyla ilgili faaliyetlerinde etkinlik ve verimliliklerini zaafa uğratan olumsuz bir amil haline getirmek de İslam dininin eğlenceyle ilgili müsamaha sınırını aşar.

Yaptığımız araştırma sonucunda İslâm'da eğlenceyi haram kılan unsurları maddeler halinde şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- a. “Lehv”i Barındırması
- b. Karşılıklı Oynama Şeklinde İhtilâtı İçermesi
- c. İçkili Ortamlarda İcra Edilmesi
- d. Kumar Unsurunu Barındırması
- e. Fuhşu Teşvik Edici Olması
- f. Yalan, İftira, Hakaret, İsyân, Küfür, Müstehcen Sözler, Cinsel Tahrik Gibi Unsurların Yer alması
- g. Kıvrak ve Kırık Ses Unsurunu Barındırması
- h. İsrâf Şekline Dönüşmesi
- i. Alay İfade etmesi
- j. Kişiyi İbadetler İle Allah Yolundan Alıkoyması
- k. Başka İnançların Şiârı Olan Günleri Ta’zim ve Kutlama İçermesi
- l. Yabancı Kültürlere İmrenme ve Taklit İçermesi
- m. Hayvanlara Eziyet İçermesi